T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
(Dicle Üniversitesi Örneği)

Kasım SEZGİN

Diyarbakır 2016

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Din Psikolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
(Dicle Üniversitesi Örneği)

Kasım SEZGİN

Danışman

Doç. Dr. Celal ÇAYIR

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık ve Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi " adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

 Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

 Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

 Tezimin … yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

11/01/.2016

Kasım SEZGİN

KABUL VE ONAY

Kasım SEZGİN tarafından hazırlanan "Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık Ve Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi" adındaki çalışma, 26.01.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**,** Din Psikolojisi Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Celal ÇAYIR (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Beyazıt Yaşar SEYHAN

Yrd. Doç. Dr. Tahsin KULA

ÖNSÖZ

Dünyadaki en mükemmel varlık olarak yaratılmış olan insan üstesinden gelmek durumunda kalacağı pek çok zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bunlarla başa çıkabilmesi ve zorluklara karşı hayata tutunabilmesi de psikolojik sağlamlık kavramı ile açıklanmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların hayatına yön veren en önemli etkenlerden biri olan din faktörü de yaşama anlam kazandırarak insanın potansiyelini kullanmasına katkı sunan önemli unsurlardan birisidir. Bundan dolayı psikolojik sağlamlık ve dindarlık kavramlarının ilişkisini bilimsel olarak incelemenin topluma katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda; psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeyleri, üniversite öğrencileri örnekleminde, ilişkisel tarama yöntemi kullanılarak incelenmiş ve bulgular istatistiksel analizler yapılarak yorumlanmış ve sonuçlar sunulmuştur.

Öncelikle bu çalışmayı tamamlamayana dek her türlü yardımı esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Celal ÇAYIR'a, ayrıca Din Psikolojisi alanında ilk tanıştığım ve dersleri aldığım hocam Prof. Dr. Öznur ÖZDOĞAN'a, alanda devam etmeme vesile olan Prof. Dr. Adem ŞAHİN'e, yapıcı eleştirileriyle katkı sağlayan savunma jüri üyeleri Yrd. Doç. Dr. Beyazıt Yaşar SEYHAN ve Yrd. Doç. Dr. Tahsin KULA'ya ve çalışma sürecinde her türlü olanağı sunan bölüm başkanım Prof. Dr. Behçet ORAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Kısmen sıkıntılı geçen yüksek lisans sürecinde katkı sağlayan kıymetli arkadaşlarıma özellikle de; motivasyona ihtiyacım olan zamanlarda beni teşvik eden Yrd. Doç. Dr. Rasim TÖSTEN'e, istatistik konusunda yardım eden Yrd. Doç. Dr. İsmail KİNAY ve Arş. Gör. Zakir ELÇİÇEK'e ve her aşamada samimi desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Bünyamin HAN'a teşekkür ederim.

Dualarını esirgemeyen şefkat kahramanları anne ve babama, bütün hayatımda madden manen bana güzel bir örnek olan muhterem dayıma her an sevgisini ve desteğini hissettiğim ebedi hayat arkadaşım olan kıymetli eşime ve dünyanın en güzel nimeti olan şirin oğluma sonsuz teşekkür ederim

Kasım SEZGİN

ÖZET

Pozitif psikoloji, son yıllarda psikoloji biliminde çok çalışılan alanlardan birisidir. İnsanın olumlu yönlerine odaklanan pozitif psikoloji insanın güçlü yönlerine vurgu yapmaktadır. Psikolojik sağlamlık; felaket, travma, güçlükler, zorluklar ve süregelen belirgin yaşam stresleriyle karşılaşıldığında uyum sağlayabilme yeteneği olmakla birlikte yaşamdaki zorluklara karşı gelebilmek için bireyin sahip olduğu gücü geliştirme kapasitesi olarak tanımlanabilir.

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Buna yönelik ilişkisel tarama modelinde nicel bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırma Dicle Üniversitesi'nde farklı fakültelerde eğitime devam eden öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dindarlık boyutlarına göre üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun inançlı olduğu, dini bilgi düzeylerinin yüksek olduğu, duygu ve etki boyutunda ise ortanın üstünde oldukları görülmüştür. Ayrıca cinsiyet değişkenine göre erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğu; kadınların ise dindarlığın etki ve duygu boyutlarındaki düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne eğitim durumu yükseldikçe psikolojik sağlamlık düzeyi de artarken, baba eğitim düzeyine göre psikolojik sağlamlığın farklılaşmadığı elde edilen önemli sonuçlardan biridir. Son olarak dindarlığın duygu boyutuyla psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Psikolojik Sağlamlık, Dindarlık, Pozitif Psikoloji, Din, Üniversite Öğrencileri

ABSTRACT

Positive psychology is one of the most studied topics in the field of psychology in recent years. Positive psychology which focuses on positive sides of human, emphasizes strengths of human. Resilience can be defined the ability to adapt when faced with disaster, trauma, difficulties and individual's developmental capacity of their power to come against the difficulties of life.

This study aimed to investigate the level of religiosity and the resilience of university students. For that reason, a quantitative relational survey model was conducted. The study was conducted with students studying at different faculties of Dicle University. In the research, students' level of resilience was found to be high. According to the dimensions of religiosity; vast majority of university students were found to be believers, their levels of religious knowledge is high and in the dimensions of feeling and effect they are upper middle level. In addition, according to the gender variable men were found to have higher levels of resilience than women; whereas, in the effect and feeling dimensions of religiosity women were found to have higher level of religiosity than men. One of the remarkable conclusions is that the more maternal education level the more is resilience levels; however, paternal education level does not differentiate the resilience level. Finally, a meaningful positive relationship was found between the feeling dimension of the religiosity and resilience levels.

Keywords:

Resilience, religiosity, Positive psychology, Religion, University students

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

TABLO LİSTESİ ..... **VIII**

KISALTMALAR ..... **X**

GİRİŞ **1**

A. PROBLEM DURUMU 1

B. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ 4

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 5

D. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI 7

E. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 7

F. TANIMLAR 7

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK 8

1.1.1 Risk Faktörleri 12

1.1.2 Koruyucu Faktörler 15

1.1.2.1 Bireysel Koruyucu Faktörler 16

1.1.2.2 Aile İle İlgili Koruyucu Faktörler 16

1.1.2.3 Toplumsal Koruyucu Faktörler 18

1.1.3 Olumlu Sonuç 19

1.1.4 Psikolojik Olarak Sağlam Bireyin Belirgin Özellikleri 20

1.1.5 Psikolojik Sağlamlıkta Din Faktörünün Etkisi 23

1.2 DİN VE DİNDARLIK 26

1.2.1 Dindarlığın Kaynakları 30

1.2.2 Dindarlığın Boyutları 32

1.2.2.1 İnanç Boyutu 33

1.2.2.2 İbadet Boyutu 34

1.2.2.3 Duygu Boyutu 34

1.2.2.4 Bilgi Boyutu 35

1.2.2.5 Etki Boyutu 35

1.3 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 36

1.3.1 Psikolojik Sağlamlık İle İlgili Araştırmalar 36

1.3.2 Dindarlık İle İlgili Araştırmalar 41

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 ARAŞTIRMANIN MODELİ 46

2.2 EVREN VE ÖRNEKLEM 47

2.1.1. Örneklemin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımı 48

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 51

2.3.1. Ego-Sağlamlığı Ölçeği 51

2.3.2. Dini Hayat Ölçeği 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM 54

3.2. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK İLE DİNDARLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGU VE YORUMLAR…..... 59

3.3. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞ GRUBU DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR…..... 60

3.4. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CİNSİYET DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR…..... 62

3.5. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ FAKÜLTE DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR..... 63

3.6. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ SINIF DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR 65

3.7. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANNE-BABA EĞİTİM DURUMU DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR 67

3.7.1. Anne Eğitim Durumuna Göre Bulgu ve Yorumlar..... 67

3.7.2. Baba Eğitim Durumuna Göre Bulgu ve Yorumlar..... 69

3.8. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AİLE GELİR DÜZEYİ DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR 71

3.9. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EN ÇOK YAŞADIKLARI YERLEŞİM BİRİMİ DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR 73

TARTIŞMA VE SONUÇ..... 75

KAYNAKÇA 85

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1 : Üniversite Öğrencilerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ..…..…….…...48

Tablo 2 : Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı…….…..……..48

Tablo 3 : Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Dağılımı……..48

Tablo 4: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Sınıfa Göre Dağılımı….……49

Tablo 5 : Üniversite Öğrencilerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı...….49

Tablo 6 : Üniversite Öğrencilerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı...….50

Tablo 7 : Üniversite Öğrencilerinin Aile Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı…….50

Tablo 8 : Üniversite Öğrencilerinin En Çok Yaşadıkları Yerleşim Birimine Göre Dağılımı……...….51

Tablo 9: Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Puanları…….....….……54

Tablo 10: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ İnanç Boyutuna İlişkin Verileri..……..55

Tablo 11: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ Duygu Boyutuna İlişkin Verileri……...56

Tablo 12: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ Davranış Boyutuna İlişkin Verileri……57

Tablo 13: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ Bilgi Boyutuna İlişkin Verileri……..58

Tablo 14: Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri Ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Düzeyleri Korelasyon…….59

Tablo 15: Üniversite Öğrencilerinin Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları……60

Tablo 16: Üniversite Öğrencilerinin Yaş Gruplarına Göre Betimsel Analiz Sonuçları……..…….…….61

Tablo 17: Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre T-Testi Sonuçları……62

Tablo 18: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre ANOVA Testi Sonuçları……...……63

Tablo 19: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Betimsel Analiz Sonuçları…….64

Tablo 20: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Sınıfa Göre ANOVA Testi Sonuçları……...65

Tablo 21: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Sınıfa Göre Betimsel Analiz Sonuçları…….……66

Tablo 22: Üniversite Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları……...…..67

Tablo 23: Üniversite Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Betimsel Analiz Sonuçları……..……...68

Tablo 24: Üniversite Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları……...……..69

Tablo 25: Üniversite Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Betimsel Analiz Sonuçları…….……70

Tablo 26: Üniversite Öğrencilerinin Aile Gelir Düzeylerine Göre ANOVA Testi Sonuçları…….…..…,……71

Tablo 27: Üniversite Öğrencilerinin Aile Gelir Düzeyine Göre Betimsel Analiz Sonuçları……..……..,……..72

Tablo 28: Üniversite Öğrencilerinin En Çok Yaşadığı Yerleşim Birimine Göre ANOVA Testi Sonuçları…….……..73

Tablo 29: Üniversite Öğrencilerinin En Çok Yaşadığı Yerleşim Birimine Betimsel Analiz Sonuçları……74

KISALTMALAR

AÇÖS	Ani Çocuk Ölümü Sendromu
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
DHÖ	Dini Hayat Ölçeği
diğ.	Diğerleri
ESÖ	Ego-Sağlamlık Ölçeği
f	Frekans
F.	Fakültesi
İİBF	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
MYO	Meslek Yüksekokulu
N	Evren
p	Anlamlılık Değeri
SS	Standart Sapma
Sd	Serbestlik Derecesi
$\overline{X}$	Aritmetik Ortalama
Vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, hipotezleri ve önemi açıklanmıştır. Araştırmadaki varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

A. PROBLEM DURUMU

İçinde yaşadığımız dünya sadece olumlu durum ve olaylardan ibaret değildir. İnsan; başta ölüm olmak üzere, savaş, deprem, hastalık, yoksulluk, ayrılık, göç, işsizlik gibi birçok olumsuzluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bireylerin bu durumlara verdiği anlam ve tepkiler ya da bireyi bu durumların olumsuz etkilerinden koruyan faktörler de bireylerin yaşam sürecinin içeriğini belirlemektedir. Psikoloji bilimi de insanların davranışlarını ve zihinsel işleme süreçlerini inceleyen bilim dalı olarak insanların yaşamlarındaki zorlukları ve bunlarla nasıl başa çıkabileceğini ve sonrasında normal hayatına nasıl uyum sağlayabileceklerini konu edinmektedir.

Postmodernizmle birlikte psikoloji ve psikolojik danışma alanlarında yapılan çalışmalarda, bireyin zayıf yönlerini incelemekten çok güçlü yönlerine odaklanan pozitif bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir (Karaırmak, 2007a: 4). Pozitif psikoloji, bireylerin, hayatın olumlu yönlerini inkâr etmek veya hayattaki memnuniyetsizlik yerine, değişim ve gelişimin kendilerinden başladığını fark etmelerini ve bunu yaşamlarında uygulanabilir kılarak mutlu olabilmelerini içermektedir ve bireylerin bu farkındalığını arttırarak olumsuz durumlara, hayatın sorunlarına ve strese karşı bireyi korumayı amaçlar (Gable ve Haidth, 2005: 105). Pozitif psikolojinin önemli konularından biri de psikolojik sağlamlıktır.

Psikolojik sağlamlık, ciddi uyum ve gelişme tehditlerine ve zor yaşam koşullarına rağmen başarılı bir şekilde normal işlevselliğe dönebilme olarak tanımlanmaktadır (Masten, 2001: 228). Psikolojik sağlamlık, risklere rağmen başarmayı sağlayan birçok kişisel nitelikleri de içermektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar; psikolojik sağlamlığın cinsiyet, zaman, mekân, yaş ve kültür kadar bireyin yaşadığı farklı koşullara bağlı olarak da değişen çok boyutlu bir özellik olduğunu göstermiştir (Gürgan, 2006: 18).

Bazı araştırmacılar psikolojik sağlamlığın doğuştan gelen bir özellik olmaktan çok öğrenme ile kazanılan bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bazı kişilerin psikolojik sağlamlığa katkıda bulunan sosyal eğilimlere fiziksel çekicilik gibi ya da genetik eğilimlere sahip oldukları öne sürülmüş olsa da, psikolojik olarak sağlam bireylerin özelliklerinin birçoğu öğrenmeyle de kazanılabilmektedir (Öğülmüş, 2001).

Psikolojik sağlamlık kavramının çok çeşitli tanımları olsa da bu tanımlar iki temel grupta ele alınabilir. Birinci grup tanımlara göre psikolojik sağlamlık, zorlu yaşam deneyimleri karşısında baş etme, uyum sağlama becerilerini içeren ve normal gelişim gösteren kişilerin sahip olduğu dinamik bir süreçtir. Ancak bazı birinci grup tanımlarda, psikolojik sağlamlığın ortaya çıkması için güç, zorlayıcı veya stresli yaşantılarının olmasının bir koşul olduğu vurgulanmaktadır. İkinci grup tanımlar ise, kişilik özelliklerine dayanan ve yeni durumlara uyum sağlayabilmeyi içine alan sağlamlığı ifade etmektedir (Demirbaş, 2010: 19). Bu çalışmada psikolojik sağlamlık, ikinci grup tanımlarda vurgulandığı gibi kişilik özelliği olarak ele alınmıştır.

İnsanoğlunun kutsal olan metafizik alanla bağını kuran din, tarih boyunca birey ve toplum için hayatın önemli bir unsuru olmuştur (Köse ve Ayten, 2015: 110). Din; inanç, ibadet ve ahlak kurallarını kapsayan ilahi kaynaklı bir sistemdir. Bu sistem, onu kabul eden bireyleri ve toplumları derinden etkileyerek onların hayatlarına yön verir ve bireylerin davranışlarında ve ilişkilerinde belirleyici olur (Uysal, 2006: 85).

Ayrıca din, insanın anlam arayışında önemli bir yer tutan, yaşamın anlamını oluşturan önemli kaynaklardan biridir. İnsanların hayata daha olumlu bir şekilde tutunmalarına yardım ederek hayatı ve yaptıkları işleri daha anlamlı kılmaktadır (Karaca, 2015: 111). Bu yönüyle din, insanlara hayatlarında zor ve olumsuz görünen durum ve olayların olumlu yönlerini fark etmelerini sağlayarak psikolojik sağlamlıklarını arttırıcı bir faktör olarak düşünülebilir.

Bu araştırmanın problemini "Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeyleri nasıldır ve psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" soruları oluşturmaktadır.

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekilde sıralanmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeyleri nasıldır?
2. Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleriyle dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri fakülteye göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıfa göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
7. Üniversite öğrencilerinin anne-baba eğitim durumlarına göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
8. Üniversite öğrencilerinin aile gelir düzeylerine göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
9. Üniversite öğrencilerinin en çok yaşadıkları yerleşim birimine göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

B. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmacılar, belli bir amaca yönelik olarak yaptıkları araştırma kapsamında kaynak taraması yaparlar. Bu taramanın ardından ulaştıkları bilgiler doğrultusunda hipotezlerini ifade ederler. Hipotez belli davranış, olgu veya olaylara ilişkin araştırmacının veri toplayıp, analizler yaptıktan sonra doğrulanmasını beklediği ifadeler (Altunışık ve diğ., 2004: 48-53), gözlem ve deneyler sonucunda iddia edilen çözümlemelerin geçerliliğini kontrol için teste tabi tutulan önermelerdir (Arslantürk, 2004: 29; Karasar, 2009: 72). Psikolojik sağlamlık ve dindarlığın boyutlarının bağımlı değişkenler olarak ele alındığı bu araştırmada "*Dindarlık bireylerin psikolojik sağlamlığına katkıda bulunur*" ifadesi temel hipotezi oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleriyle ilgili hipotezler iki grup halinde aşağıda sıralanmıştır:

1) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri yaş, cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve sınıf, anne-baba eğitim durumu, aile gelir durumu, en çok yaşanılan yerleşim birimi değişkenlerine göre farklılık gösterir.

a) Üniversite öğrencilerinde yaşı küçük olanların psikolojik sağlamlık düzeyleri yaşı büyük olanlarınkinden daha yüksektir.
b) Üniversite öğrencilerinde erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeyleri kadınların psikolojik sağlamlık düzeylerinden daha yüksektir.
c) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri öğrenim görülen fakülteye göre farklılaşmamaktadır.
d) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri öğrenim görülen sınıfa göre farklılaşmamaktadır.
e) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri anne eğitim durumu ilerledikçe yükselmektedir.
f) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri baba eğitim durumu ilerledikçe yükselmektedir.
g) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri aile gelir düzeyi arttıkça yükselmektedir.
h) Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri en çok yaşanılan yerleşim birimi büyüdükçe yükselmektedir.

2) Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri yaş, cinsiyet, öğrenim görülen fakülte ve sınıf, anne-baba eğitim durumu, aile gelir durumu, en çok yaşanılan yerleşim birimi değişkenlerine göre farklılık gösterir.

a) Üniversite öğrencilerinde yaşı büyük olanların dindarlık düzeyleri yaşı küçük olanların dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.
b) Üniversite öğrencilerinde kadınların dindarlık düzeyleri erkeklerin dindarlık düzeylerinden daha yüksektir.
c) Üniversite öğrencilerinde İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeyleri diğer fakültelerdeki öğrencilerden daha yüksektir.
d) Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri öğrenim görülen sınıfa göre farklılaşmamaktadır.
e) Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılaşmamaktadır.
f) Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri baba eğitim durumuna göre farklılaşmamaktadır.
g) Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri aile gelir düzeyi arttıkça azalmaktadır.
h) Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri en çok yaşanılan yerleşim birimine göre farklılaşmamaktadır.

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Son yıllarda ruh sağlığı alanında pozitif psikoloji çalışmalarının arttığı görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde zor ve olumsuz yaşam koşullarına rağmen başarılı bir uyum sağlayan bireylerle yapılan çalışmalar öne çıkmaktadır. Psikolojik sağlamlık da insanın güçlü ve olumlu yönünü kapsayan bir kavramdır. Psikolojik sağlamlık kavramı; gelişim psikolojisi, psikolojik danışmanlık ve psikiyatri literatürüne girmiş, özellikle de tanı ve önleme kavramları ile eğitim alanındaki önemi giderek artmaktadır (Yılmaz ve Sipahioğlu, 2012: 928).

Psikolojik sağlamlıkla ilgili değişik özellikleri ele alan yaklaşımlar kişiliğin bir parçası olan psikolojik sağlamlığın geliştirilebilir bir özellik olduğunu ortaya koymaktadır. Ve bunun sağlanması için de hem ailelere, hem okullara, hem de topluma önemli roller düşmektedir. Aslında psikolojik sağlamlıkla ilgili özelliklerin hem doğuştan getirilmiş hem de çevre tarafından şekillendirilebilen ve desteklenmesi gereken özellikler olduğu vurgulanmaktadır. Bu anlamda hem bireysel hem de dışsal faktörler önem arz etmektedir (Gürgan, 2006: 63).

Üniversite öğrencilerinin yaşama ve mesleğe hazırlandıkları bu yıllarda, sorunlarıyla baş edebilen, aktif rol alabilen, olumlu iletişim kurabilen, bireysel ve toplumsal olarak psikolojik sağlığı koruyucu faktörlerin farkında olarak bunları amaçları doğrultusunda kullanabilen bireyler olmaları beklenilmektedir. Sağlam bir birey olarak mesleğinde, aile hayatında sağlıklı ilişkiler kurmaları, yaşamdan zevk almaları ve geleceğe umutla bakan bireyler olarak yetişmeleri, hem toplum hem de kendileri açısından önem taşımaktadır (Gürgan, 2014: 23).

Din psikolojisi de dinin birey üzerindeki her türlü görünümünü ele alan bir bilim dalı olarak insanın dinle ve maneviyatla ilgili olumlu olumsuz her türlü ilişkisini incelemektedir (Köse ve Ayten, 2015: 18). Ülkemizde de son yıllarda bu alanda da dinin ve dindarlığın insana zorluk ve olumsuzluklara karşı koymada nasıl katkı sağladığını ve yardım ettiğini ortaya koyan psikolojik sağlık (Özdoğan, 2011; Gürsu, 2011; Yapıcı, 2007), başa çıkma (Kula, 2005; Koç, 2005; Çayır ve Arpacı, 2013; Ayten ve Sağır, 2014; Koç ve Karakaş, 2014; Seyhan, 2015) ve psikolojik iyi olma (Seyhan, 2013; Göcen, 2013) gibi kavramları ele alan birçok çalışma olduğu görülmektedir. Psikolojik sağlamlıkla ilgili çalışmalar ise çok az sayıdadır. Bundan dolayı bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

D. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

1. Araştırmanın örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

2. Katılımcılar ölçeklerdeki soruları hiçbir etki altında kalmadan içten ve samimi olarak cevaplamış oldukları varsayılmıştır.

E. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı Bahar döneminde Diyarbakır İlindeki Dicle Üniversitesi öğrencilerinden seçilen örneklemle sınırlıdır. Elde edilen bulgular "Ego-Sağlamlık Ölçeği" ve "Dini Hayat Ölçeği'nin ölçtüğü verilerle sınırlıdır.

F. TANIMLAR

Psikolojik Sağlamlık: Psikolojik sağlamlık, ciddi uyum ve gelişme tehditlerine ve zor yaşam koşullarına rağmen başarılı bir şekilde normal işlevselliğe dönebilme (Masten, 2001: 228) ve felaket, travma, güçlükler ve süregelen belirgin yaşam stresleriyle karşılaşıldığında uyum sağlayabilme yeteneğidir (Newman, 2005).

Dindarlık: Doğrudan ya da dolaylı olarak, ilahî ve kutsal olanla girişilen ilişkiler sonucunda, etki ve sonuçları itibariyle, hem tek tek bireylere hem de topluma farklı düzeylerde belli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunan, hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluşsal kaygılarına çözüm üreten, mensuplarına belirli ve farklı bir kimlik duygusu temin ederek bir müminler cemaati oluşturan sembolik bir sistem (Yapıcı, 2007: 19).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, psikolojik sağlamlık ve dindarlık ile ilgili alanyazın taraması yapılıp bu kavramlar açıklanmıştır. Daha sonra konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1.1 PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Pozitif psikoloji; bireylerin, grupların ve kurumların en üst düzeyde gelişmesini sağlayan durum ve süreçlerin üzerinde çalışılmasını kapsar. Bireyin sağlıklı ve mutlu olabilmesi için kendi yaşamındaki etkinliğini arttırmak, değişim ve gelişimin kendisi dışındaki durumlardan değil, kendisinden başladığını fark ederek, bunu yaşamında uygulamasını sağlamak amacıyla son yıllarda psikoloji alanında önemli konulardan biri olarak pozitif psikoloji ön plana çıkmıştır (Gable ve Haidth, 2005: 104,105).

Pozitif psikolojinin önemli başlıklarından biri de psikolojik sağlamlıktır. Ruh sağlığı alanında yapılan son yıllardaki araştırmalarda zor ve olumsuz yaşam şartlarına rağmen başarılı bir uyum gösteren bireylerle yapılan çalışmaların arttığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda zor şartlar altında pozitif ve beklenmedik başarılar elde etme ve sıra dışı şartlara ve durumlara uyum sağlayabilme becerisine sahip olan bireyler için “resilient” (psikolojik olarak sağlam birey) kavramı, bir kişilik özelliği olarak da “resilience” (psikolojik sağlamlık) kavramı kullanılmaktadır (Demirbaş, 2010: 10). “Resilience” kelimesi, Türkçede esneklik, çabuk iyileşme

özelliği, zorlukları yenme gücü, toparlanma, elastiklik, dirençlilik ve eski işlevsellik düzeyine dönebilme gibi anlamların karşılığı olarak kullanılmaktadır (URL-1). "Resilient" sıfatı, zor yaşam şartlarına ve risk faktörlerine rağmen olumlu uyum sağlayabilen kişiler için kullanılır (Masten ve Powell, 2003: 4). Türkiye'de alanyazın incelendiğinde "resilience" kelimesinin karşılığı olarak "yılmazlık" (Öğülmüş, 2001), "psikolojik sağlamlık" (Gizir, 2004; Karaırmak, 2007a), "psikolojik dayanıklılık" (Eminağaoğlu, 2006) ve "kendini toparlama gücü" (Terzi, 2008) kullanılmıştır. Bu çalışmada ise "resilience" sözcüğünün karşılığı olarak "psikolojik sağlamlık" kavramı tercih edilmiştir.

Alanyazında araştırmacılar tarafından öne sürülen psikolojik sağlamlık kavramını açıklayan değişik tanımlar bulunmaktadır. Masten (2001: 228) psikolojik sağlamlığı, ciddi uyum ve gelişme tehditlerine maruz kalınmasına rağmen başarılı bir şekilde toparlanabilme, eski normal haline dönebilme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Newman'a (2005) göre psikolojik sağlamlık felaket, travma, güçlükler, zorluklar ve süregelen belirgin yaşam stresleriyle karşılaşıldığında uyum sağlayabilme yeteneğidir. Leipold ve Greve (2009) ise psikolojik sağlamlığı gelişim ve baş etme arasında bir köprü olarak ele almıştır. Silliman (1994) psikolojik sağlamlığı, yaşamdaki zorluklara karşı gelebilmek için bireyin sahip olduğu güçlerini geliştirme kapasitesi olarak tanımlamıştır. Henderson ve Milstein (1996) ise psikolojik sağlamlık kavramını kişiden kişiye değişiklik gösteren, zamanla arttırılabilen veya azalabilen bir özellik şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma göre her yaş düzeyinde psikolojik sağlamlığın geliştirebileceğinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Rirkin ve Hoopman (1991) psikolojik sağlamlığı geriye sıçrama geri sekme sıkıntı karşısında başarılı bir biçimde uyum sağlama kapasitesi ve çok ciddi bir strese ya da sadece günümüz dünyasında zaten var olan strese rağmen sosyal, akademik ve mesleki yeterlilik geliştirme kapasitesi olduğunu belirtmiştir (aktaran Öğülmüş, 2001). Bonanno (2004)'nun ortaya koyduğu modelde de, psikolojik sağlamlığın toparlanma sürecinden farklı olduğu, insanın doğasında bulunduğu ve insanı psikolojik olarak sağlam yapan birden fazla özellik olduğu ifade edilmektedir.

Psikolojik sağlamlık, bireyin stres oluşturan bir durum karşısında veya travmaya neden olan bir olay ile karşılaştığı zaman bu durumlarla ilgili stres ve

hastalığın etkisini azaltan, bireyin hayatına, mesleğine, ailesine bağlanmasını kolaylaştıran, hayatı üzerinde kendisinin söz sahibi olduğuna inanmasını sağlayan, çevreye ve hayat şartlarına uyumunu kolaylaştıran bir kişilik özelliğidir (Aydoğdu, 2013: 13). Herhangi bir olumsuz deneyim ile karşılaşan sağlam bireylerin, daha sonra başlarına gelen olumsuz deneyimleri de benzer bir dayanma gücü ile göğüslediklerini ve sahip oldukları bu gücü zaman içinde uyuma yönelik, kalıcı ve gelişmeye devam eden bir başa çıkma örüntüsüne dönüştürdükleri ileri sürülmektedir (Başak, 2012: 19).

Masten ve diğ., (1990) psikolojik sağlamlığı, olumsuzluklara rağmen mevcut zorlukları aşabilen ve beklenenden daha iyi gelişim gösteren bireylerin ayakta kalmalarını sağlayan özellik veya kişisel bir yeteneğe sahip oldukları inancını tanımlamak için kullanmıştır (aktaran Tümlü, 2012: 12). Zor ve olumsuz yaşam koşullarında yetişmesine rağmen ünlü ya da üstün başarılı olmuş kişilerin yaşam öyküleri bu olgu ile ilişkilidir. Bu ilişki, yüksek risk altında yetişen çocukların ve yüksek risk altındaki grupların başarılı sonuçlar elde edebileceği değişkenleri belirlemeyi amaçlayan sistematik psikolojik sağlamlık çalışmalarında da karşılaşılan sonuçlar ile paralellik ve uyum göstermiştir (Gürgan, 2006: 16). Masten (2001: 227) çocuklarda psikolojik sağlamlık üzerine yaptığı çalışmanın sonucunda psikolojik sağlamlığın az görülen özel niteliklerden kaynaklanmadığı, hatta normal bir insanın sahip olduğu sıradan özelliklerin psikolojik sağlamlığın ortaya çıkmasında etkin bir rol oynadığını ifade etmektedir.

Psikolojik sağlamlık üzerine yapılan araştırmalarda, anne babanın zihinsel özelliklerin, sosyo-ekonomik durumun ve olumlu kişilik algısının çocukların olumlu davranışları üzerinde uzun ve geniş etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Masten, 2001: 231). Rutter (2007), psikolojik sağlamlık çalışmalarında göz önüne alınması gereken üç durumdan bahsetmektedir. İlk olara; zorluğun üstesinden gelmek anlık bir durum değil, bir süreçtir. Bundan dolayı psikolojik sağlamlık sadece ana değil, sürece odaklanmalıdır. İkincisi genellikle bir kişilik özelliği olarak düşünülmesine rağmen, psikolojik sağlamlık değişmez bir kişilik özelliği değildir. Üçüncüsü; bireyde psikolojik sağlamlığı ortaya çıkaran mekanizmalar, insanların karşılaştıkları

zorlukları aşmalarında onlara kolaylıklar sağlayan kişisel deneyimler ve başa çıkma stratejileridir.

Stewart, Reid ve Mangham (1997) alanyazındaki çeşitli psikolojik sağlamlık tanımlarını ele alarak, bu tanımlardaki ortak temaları şu başlıklar altında sıralamışlardır (aktaran Yılmaz ve Sipahioğlu, 2012: 928):

- Psikolojik sağlamlık gelişimseldir. Başarı elde etme bireyin yeteneklerini geliştirir.
- Psikolojik sağlamlık, bireylerin sahip oldukları özellikleriyle çevreleri arasındaki karmaşık ve karşılıklı bir oyundur.
- Psikolojik sağlamlık dinamiktir.
- Psikolojik sağlamlık, bireyin başa çıkma yeteneği ile stres oluşturan durumlar arasındaki bir dengeden meydana gelmiştir.
- Çoklu stres veren yaşam olaylarından ortaya çıkan risk faktörleri ve riskin olumsuz etkisini azaltan ya da ortadan kaldıran koruyucu faktörler, psikolojik sağlamlığa katkıda bulunur.
- Psikolojik sağlamlık, yaşam geçişlerinde en önemli faktördür.

Klohnen (1996) sağlamlığı kolektif olarak kişiliğin önemli yönlerini içinde bulunduran bölünmesi güç bir üst özellik olarak tanımlamıştır. Ego-sağlamlığı ise güçlülük, çalışma sebatkârlığı, çeşitli çevresel koşullar karsısında gösterilen esnekliğe işaret eden bir kişilik özelliğidir. Bu tanım dikkate alındığında ego-sağlamlığının bir kişilik özelliği olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlamıyla ego-sağlamlığı için bir güçlük ve stresli bir yaşam deneyiminin yaşanması şart değildir (aktaran Demirbaş, 2010: 19). Block ve Block (1980) tarafından ego-sağlamlığı olarak tanımlanan kavram, dışsal ve içsel stres yaşantılarına karşın esnek bir biçimde uyum göstermeyi sağlayan genel kapasiteyi göstermektedir. Ego-sağlamlığı, bireyin değişen durumlar ve çevresel olaylara karşın içsel kaynaklarını kullanarak uyum sağlaması, durumun gereklilikleri ve ortaya konulacak davranış arasında en yararlı olanın analizini yapması ve problem çözme becerilerini etkin bir şekilde kullanarak uygun olan çözümü esnek biçimde sergilemesi olarak tanımlanmaktadır (aktaran Eminağaoğlu, 2006: 14).

Psikolojik sağlamlık tanımlarının çoğunda bireyin birtakım risk faktörlerine rağmen, koruyucu faktörlerin katkısıyla riskli durumlarının olumsuz etkilerine karşı iyi uyum sağlaması ve olumlu sonuçlar elde etmesi sonucunda oluştuğu ifade edilmiştir. Bundan dolayı bu bölümde psikolojik sağlamlık ile ilişkili olan etmenlerden risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu sonuç kavramları açıklanacaktır.

1.1.1 Risk Faktörleri

Risk faktörleri, olumsuz bir durumun ortaya çıkma olasılığını arttıran veya var olan bir problemin sürmesine neden olan ve kişileri olumsuz yönde etkileyen bireysel ve çevresel etmenler olarak tanımlanmakta ve bireyin dayanma gücünü yıpratan yaşamdaki stresli olaylar ve çevresel koşulları ifade etmektedir (Kirby ve Fraser, 1997; Masten ve Reed, 2002).

Yaşamda karşılaşılan olumsuz deneyimler ve başa gelen felaketler, kişinin psikolojik olarak sağlıklı bir yaşam sürmesinde ve psikolojik sağlamlık göstermesinde risk faktörleri olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk, anne-babadaki psikopatolojik durum ya da hastalık, boşanma, genetik bozukluk, cinsel tacize uğrama, doğal afetlerden birini yaşama veya terör olaylarına maruz kalma risk faktörleri olarak sayılabilir (Karaırmak, 2007a: 17).

Norman (2000), risk faktörlerinin kaynaklarını şu şekilde sıralamıştır (aktaran Arastaman, 2011: 21):

1. Olumsuz aile ortamları; alt sosyal sınıf, aile çatışmaları, ailedeki zihinsel hastalıklar, kalabalık aile, anne baba ile kurulan zayıf bağlar, aile yapısındaki bozukluklar ve iletişim sorunları,
2. Duygusal zorluklar; stresli yaşantılar, düşük benlik saygısı,
3. Okul problemleri; akademik başarısızlık, okulla ilgili moralsizlik,
4. Ekolojik ortam; yakın çevredeki sosyal yapı sorunları, ırksal ayrımcılık, işsizlik, aşırı fakirlik,
5. Kişilerarası problemler; arkadaş reddi, yabancılaşma ve izolasyon,
6. Beceri gelişimindeki gerilikler; düşük zekâ düzeyi, sosyal yetersizlik, dikkat eksikliği, okuma güçlüğü, zayıf iş beceri ve alışkanlıkları.

Literatürde, psikolojik sağlamlık kavramı çerçevesinde, birçok farklı risk faktörü üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ergenlerle ilgili risk faktörleri ise Gürgan (2006: 21) tarafından şu şekilde sıralandırılmıştır:

- Olumsuz yaşam olayları,
- Düşük sosyo-ekonomik düzey, ekonomik zorluklar ve yoksulluk,
- Ağır kronik hastalık ve uzun süre hastaneye yatırılma,
- Anne-babadan birini ya da ikisini de erken kaybetme,
- Anne-babanın beden hastalığı ya da psikopatolojisi,
- Anne babaların ayrı yaşaması, boşanması ya da tek anne baba ile birlikte yaşama,
- Erken anne olma,
- Okul hayatında başarısızlık veya okulu bırakma,
- Evsizlik,
- Madde bağımlılığı,
- Başarısız ilişkiler,
- Hafif ya da ağır suça bulaşma,
- Çocuk ihmal veya istismarına maruz kalma,
- Savaş ve terör gibi toplumsal travma yaşama
- Doğal afetler,
- Şiddetin yoğun olduğu ortamda bulunma,
- Ailevi felaketlere maruz kalma,
- İlgisiz anne baba tutumları,
- Kötü çocuk yetiştirme yöntemleri.

Risk faktörleri kişiyle, aileyle ve toplumla ilişkili olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. Birey, aile ve toplum üçgeninde problemlerin ortaya çıkmasına ya da artmasına neden olabilecek daha çok psiko-sosyal kaynaklı etmenleri kapsayan risk faktörleri, bireyin sahip olduğu potansiyelini tam olarak kullanmasını engellemekte, benlik saygısını azaltmakta, özyeterlik algısını olumsuz yönde etkilemekte ve bunların sonucunda yaşadığı stresler karşısında kendisini toparlamasına engel olmaktadır (Garmezy, 1993: aktaran Terzi, 2008).

Bireysel risk faktörleri bireylerin direkt olarak kişisel özellikleriyle ilgili olan ve yaşamlarını olumsuz etkileyen bazı durumları kapsar.

- Bireyin prematüre doğumla dünyaya gelmesi,
- Erken (13-19 yaşında) anne olma,
- Özgüveninin yetersiz olması,
- Başa çıkma mekanizmalarını etkin kullanamaması,
- Kendini kontrol etme yeteneğinin düşük olması,
- Agresif kişilik yapısına sahip olması,
- Kronik hastalıklar,
- Madde bağımlısı olması,
- Sosyal değerlere yabancı olması,
- Uyum problemi yaşaması bu durumlara örnek sıralanabilir (Terzi, 2008: 78, Gizir, 2007: 116).

Aile ile ilgili risk faktörleri ise anne-babanın psikolojik veya kronik ağır hastalığı, anne babanın alkol ya da madde bağımlısı olması, anne babadan birisi ya da ikisini erken kaybetme, ebeveynlerin boşanması, ayrı yaşaması ya da tek ebeveynli ailede büyüme, ilgisiz anne baba tutumları, ebeveyn-çocuk arasında sağlıklı iletişimin olmaması, aile içi şiddet ve cinsel istismar durumlarının yaşanmasını içermektedir (Terzi, 2005).

West ve Farrington (1973), çocuk suçlular üzerine yaptığı çalışmada, çocukların geçmişinde beş önemli ortak özelliğin suça karşı zafiyete neden olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar; düşük gelirli aile, kalabalık aile, suçlu anne-babaya sahip olma, kötü çocuk yetiştirmeye maruz kalma ve düşük zekaya sahip olmaktır (aktaran Gürgan, 2006: 23).

Toplumsal risk faktörleri ise bireyin içinde bulunduğu ortam ve dış etkenlerle ilgili durumları ifade eder. Düşük sosyo-ekonomik düzey, Savaş, Göç, İşsizlik, Şiddetin sık yaşandığı çevre içinde bulunmak, Doğal afetlere maruz kalmak gibi olaylar toplumsal risk faktörlerine örnek olarak sıralanabilir (Gürgan, 2006: 22; Terzi, 2008: 78).

1.1.2 Koruyucu Faktörler

Risk faktörlerinin yanı sıra, psikolojik sağlamlıkla ilgili diğer bir mekanizma, yaşanan olumsuz deneyimlere karşı bireyin yapıcı tepki vermesini kolaylaştıran koruyucu faktörlerdir. Koruyucu faktörler, psikolojik olarak sağlam bireylerin zorluklara karşı koyabilmek ve karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için kullandığı kaynaklardır. Koruyucu faktörlerin risk durumlarının neden olduğu olumsuz etkileri azalttığı ve uyum sürecine fayda sağladığı düşünülmektedir (Karaırmak, 2007a: 18). Koruyucu faktörler, risk faktörlerinin etkisini azaltan, yumuşatan ya da ortadan kaldıran bireyin yeterliliklerini geliştiren durumlardır (Masten, 1994). Koruyucu faktörler, bireyin kendisinde, ailesinde veya çevresinde stres oluşturan durum ve şartların etkilerini azaltan özelliklerdir.

Koruyucu faktörler, risk altında olmanın olumsuz etkilerini azaltan ve bireyin gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağlayan değişkenleri ifade etmektedir (Mangham ve diğ. 1999). Risk faktörlerine karşı bireyin direnç gücünü arttıran koşulları ifade eden koruyucu faktörler, sağlıklı bir bedene ve fiziksel gelişime sahip olmayı, işleyen bir aile sistemini, özel yeteneklerin (müzik, resim, sanat gibi) farkındalığını ve gelişimini, iyi kişilerarası ilişkiler kurabilmeyi, gelecekle ilgili umut ve beklentilere sahip olmayı, okul ve toplumda çeşitli aktivitelere katılımı, aileye bağlılığı ve yakın arkadaşların varlığını kapsamaktadır (Rutter, 1987; Garmezy, 1993; Cowen, 1998). Koruyucu faktörlerin varlığı bireyde ve çevresinde, bir yönüyle problem ortaya çıkmadan onu önlemeyi ve bir problemin oluşmasını azaltmayı sağlarken; bir yönüyle de var olan problemin olumsuz etkilerini azaltarak bireyin duygusal ve fiziksel olarak iyi oluşuna katkı sağlayacak davranış, tutum ve bilgileri güçlendirmesine yardımcı olarak zorluklara karşı direnç gösterebilmesini sağlamaktadır (Romano ve Hage, 2000; aktaran Terzi, 2005)

Koruyucu faktörleri bireysel, ailevi ve toplumsal koruyucu faktörler olmak üzere üç boyut altında incelemek mümkündür.

1.1.2.1 Bireysel Koruyucu Faktörler

Psikolojik sağlamlık ile ilgili bireysel faktörler; birçok insanda az ya da çok bulunan ve geliştirilebilen, özellikle de olumsuz koşullarda ortaya çıkan ve bu olumsuz durumlardan bireylerin kurtulmalarını sağlayan, diğer insanlarla daha iyi iletişim kurma becerilerini sağlayan, sorunların çözülmesine yardım eden, olası sorunların önceden fark edilmesinde ve gerekli tedbirler alınmasında kişiye destek olan özelliklerdir (Şahin, 2014: 17).

Gürgan (2006: 32) yaptığı literatür taramasında psikolojik sağlamlık ile ilişkili olduğu belirlenen bireysel faktörleri mizaç, iç kontrol odağı, yüksek öz-saygı, öz-yeterlilik, öz-farkındalık, bağımsızlık, etkili problem çözme becerilerine sahip olmak, iyimserlik, umut ve sosyal yeterlik şeklinde sıralamıştır.

Garmezy (1991: 7) ise çocuklar için bireysel koruyucu faktörleri; çocuğun sağlıklı oluşu, diğerleriyle aktif ve sosyal ilişkiler kurabilmesi, öz-yeterlik duygusun gelişmiş olması, olumlu örnekleri algılayıp uygulayabilme yeteneği, iyi akran ilişkileri, toplumdaki yetişkinlerden destek alma isteği, çeşitli ilgi ve hobiler, okuma ve muhakeme yeteneği ve hedeflere sahip olma şeklinde sıralamıştır.

1.1.2.2 Aile İle İlgili Koruyucu Faktörler

Werner ve Smith'e (1982) göre bakım ve destek sağlayan bir aile ortamı, anne ve babanın çalışması, ailedeki dayanışma ve ailedeki travmatik olayların sayısı çocuğun psikolojik sağlamlığını etkilemektedir. Yapılan boylamsal çalışmaların sonucuna göre aile içinde sağlamlığa katkıda bulunan faktörleri şu şekilde sıralamıştır (aktaran Arastaman, 2011: 40):

- Anne ve babanın yaşı (kızlar için babanın yaşının büyük olması, erkek çocuklar için annenin yaşının küçük olması),
- Ailedeki çocuk sayısı (üçten fazla kardeşe sahip olmak),
- Çocuklar arasındaki yaş farkı (kardeşiyle arasında en az iki yaş fark olması ve küçük kardeş olmak),
- Çocukla ilgilenen diğer kişilerin sayısı ve yakınlık derecesi (kendisiyle ilgilenen büyük kardeş, büyük anne-baba gibi, alternatif kişilerin olması),

- Ailede kuralların ve aile içi uyumun olması,
- Diğer yakın ailelerle ve arkadaşlarla ilişkinin olmasıdır.

Aileye ilişkin bu koruyucu faktörleri Wright ve Masten (2003: 13) anne-baba ve diğer yetişkinlerle yakın ilişkiler, güvenilir ebeveynlere sahip olma, olumlu aile iklimi, düzenli bir ev ortamı, anne ve babanın eğitim düzeyinin yüksekliği, eğitimin desteklenmesi, sosyo-ekonomik avantajlar, sorumlu ve kurallara uyan arkadaşlar, etkili bir okul, sosyal organizasyonlarla bağlantılar, toplumun güven düzeyinin yüksekliği, olumlu hizmetler ve etkili sağlık ve bakım hizmetleri şeklinde sıralamaktadırlar.

Aile içindeki koruyucu faktörler, yakın ilişkiler, yetkin anne baba, olumlu aile sıcaklığı, düzenlenmiş ev çevresi, ailelerin eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik avantajlardır. Aile ve ilişkiler içindeki koruyucu faktörler, yakın ilişkiler, destekleyici yetişkinler ve toplumla barışık arkadaş çevresidir (Gürgan, 2006: 27).

Yüksek düzeydeki aile kontrolü, madde kullanımı ve farklı risk faktörleri için her zaman koruyucu bir faktördür. Aile kontrolü sayesinde çocuğun, madde kullanımına kaynaklık edebilecek arkadaşlar ve ortamdan uzak durması sağlanmış olur. Fakat bu aşırı koruyucu ve sıkı tutum, psikolojik sağlamlığın gelişmesini zarar verebilmektedir. Bu bireylerin, arkadaş ilişkilerinde güven duygularını azalmasına ve hayatlarındaki krizlerle, problemlerle baş etmelerini sağlayacak sosyal becerilerinin zayıf kalmasına neden olabilmektedir (Beauvais ve Oetting, 1999; aktaran Özcan, 2005: 48).

Özellikle aşırı koruyucu ailelerde, çocuğun yapması gereken birçok iş ve görev anne babası tarafından yapıldığından çocuğun karşılaşacağı herhangi bir problem çözme yeteneği gelişememektedir. Aile içinde hemen hemen her şeyi ailesi tarafından düşünülen, planlanan, karara bağlanan çocuklar, gerçek hayatta birtakım sorunlarla yüzleştiklerinde ya problemin altında kalıp ezilmektedirler ya da sorunlarla yüzleşmek ve üstesinden gelmek yerine sorunlardan kaçmayı, sigara, alkol ya da uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklarla bunları unutmayı tercih etmektedirler.

Karşılıklı güvene dayalı, kontrollü ve dengeli ilişkilerin olduğu aile modeli, hem bireyin koruyucu mekanizmaların farkında olarak bir kimlik ve kişilik

kazanmasına, hem de bireysel ve toplumsal sorunlarla karşılaştığında bunlardan korunma ve üstesinden gelme becerisini elde etmesine katkı sağlayacaktır (Çayır ve Arpacı, 2013).

Aile düzeyindeki koruyucu mekanizmalar; olumlu aile değerlerinin aşılanması, olumlu iletişim ve sosyal etkileşimin geliştirilmesi, esnek aile rolleri sürdürülmesi çocuklar üzerinde kontrole sahip olunması ve çocuklara akademik anlamda destek verilmesi şeklinde çalışmaktadır (Gürgan, 2006: 41).

1.1.2.3 Toplumsal Koruyucu Faktörler

Toplum içindeki koruyucu faktörler; etkili okul, toplum yanlısı kurum ve birliktelikler (okul, kulüpler, vb.), güvenli mahalli koşullar, sorunlarını çözmede etkin mahalli koşullar, yeterli sosyal hizmetler ve yeterli halk sağlığı hizmetlerinin varlığıdır (Gürgan, 2006: 39).

Benard'a (1991) göre toplumun, psikolojik sağlamlığı geliştirecek üç özelliği vardır. İlki, üyelerine çeşitli kaynaklar sunan sosyal kurumların varlığı. İkincisi, sosyal normların sürekli aktarımıdır. Bu şekilde toplum üyeleri istenen davranışların neler olduğunu öğreneceklerdir. Sonuncusu ise çocukların toplumsal hayata katılarak kendilerini toplumun değerli bir üyesi olarak hissetmelerini sağlayacak olanakların sunulmasıdır. Dengeli ve destekleyici bir toplumun en açık işareti sağlıklı bireylerin gelişimine imkân veren sosyal kurumlara sahip olmasıdır (Özcan, 2005: 50).

Çocuğun toplumsal kuralları öğrenerek sosyalleşmesi, bireysel kimliğini oluşturmasında toplumsal norm ve değerlerin büyük önemi vardır. Toplumların tarih sahnesinde uzun süre var olabilmesinde toplumun benimsediği inanç ve değerlerin nesilden nesile aktarılmasına bağlıdır (Çayır, 2012).

Çocukları risk faktörlerine karşı koruyan özsaygı, stresle başa çıkma becerileri, iyimserlik gibi bazı kişisel beceri ve özelliklerin gelişiminde yetişkinlerin sağladığı duygusal, sosyal ve fiziksel koşulların önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı, psikolojik sağlamlığın gelişiminde bireysel ve ailesel özellikler kadar, toplumsal koruyucu faktörlerin de etkili olduğu belirtilmektedir. Toplumsal

koruyucu faktörlerin ise daha çok aile dışındaki kurumların ve yetişkinlerin çocukların sağlıklı gelişimini destekleme ve çocukları olumsuz koşullardan koruma ile ilişkili rollerini içerdiği ifade edilmektedir (Başak, 2012: 22).

1.1.3 Olumlu Sonuç

Her bir bireyin risk durumları ve koruyucu faktörleri birbirinden farklı olabileceği gibi sonuçların da etkisi farklılık gösterebilir. Ayrıca koruyucu faktörler herkeste aynı etkiyi gösteremeyebilir, bireysel farklılıklar ortaya çıkabilir. Bu bakımdan psikolojik sağlamlığın belirtisi olarak olumlu sonuçların gözlenmesi önem taşımaktadır. Psikolojik sağlamlık ile ilgili birçok araştırmada da, riskin tanımı tek başına yeterli görülmemiş bununla birlikte, elde edilen sosyal veya akademik alanlardaki yeterlik gibi olumlu sonuçların belirlenmesi tercih edilmiştir.

Çeşitli tanımları olmakla birlikte, yeterlik (competence) kavramı, var olan çevresel koşullar altında, bireyin gelişim sürecini sağlıklı bir şekilde devam ettirmesi için aktif ve sağlıklı bir şekilde uyum göstermesini ifade etmektedir (Masten ve Coatsworth, 1998).

Masten ve Reed (2002) en çok çalışılan olumlu sonuç değişkenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Gelişim görevlerinin yerine getirilmesi,
- Akademik başarı,
- Olumlu sosyal ilişkiler/ sosyal yeterlik,
- Suça yönelik davranışlardan uzak durma,
- Psikolojik sağlık,
- Duygusal problemlerin ya da semptomların azlığı,
- Mutluluk ve iyilik hali,
- Okula devam etme,
- Yaşa uygun spor yapma,
- Sosyal yardım çalışmalarına katılma,
- Ders dışı etkinliklerin içinde yer almak,
- Kurallara uygun davranışlar,
- Arkadaşları tarafından kabul görmek ve yakın arkadaşlık ilişkileri kurmak,

• Psikopatolojinin bulunmaması,

• Psiko-sosyal uyum bileşiği,

• Kendini kabul ve yaşam doyumu.

Sıralanan bu özellikler, bireyin sahip olduğu koruyucu faktörlerle risk faktörlerinin üstesinden gelerek süreç sonunda kazandığı yeterlilikler, dolayısıyla olumlu sonuçlar olarak ifade edilebilir.

1.1.4 Psikolojik Olarak Sağlam Bireyin Belirgin Özellikleri

Psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek olan kişiler, yaşamlarında ne yapmak istediklerini kolayca belirleyebilirler, problemlerin ortaya çıkmasını engelleyebileceklerine inanırlar ve var olan durumu düzeltmede geçmişine göre daha iyi olabilme gücüne sahiptirler (Florian, Mikulincer ve Taubman, 1995; Aydoğdu, 2013: 14).

Psikolojik olarak sağlam çocukla sağlam olmayan çocuğu birbirinden ayırt etmek için ilk olarak çocuklarda sağlıklı uyumu gösteren faktörlere veya çocuğun kullandığı stresle başa çıkma becerilerine bakılmalıdır. İkinci olarak, çocuk aile ilişkisinde çocuğun olumlu tepkiler almasını sağlayan faktörlere bakılmalıdır. Son olarak, yakın çevrede var olan diğer desteklere ve stresörlere bakılmalıdır. Ayrıca bunlara bakılarak önleyici programların ne kadar etkili olabileceği belirlenip, değerlendirilebilir (Robson, 1991; Özcan, 2005: 28).

Sağlam bireyler, hayatlarındaki rahatsız edici durumlara uyum sağlarlar ve süreç boyunca yeni beceriler geliştirirler. Sağlamlığın gelişme düzeyini artırıcı tutumlar şunlardır:

1. Sıkıntıların olumsuz etkilerine karşı destek sağlama,
2. Uygun koruyucu mekanizmaların gelişmesine izin verme,
3. Başarısızlıkla karşılaşıldığında destek sağlayarak, durumun başarılı bir şekilde geçilmesini sağlama,
4. Daha iyi bir insan olmak için deneyimlerinden başarılı bir şekilde yararlanma (Kaplan, 1999).

Gürgan'a (2006: 211) göre psikolojik olarak sağlam bir birey; başkalarına yardım etmek ya da bir amaca ulaşmak için çabalar; isabetli karar verir; atılganlık, içtepi kontrolü ve problem çözme dâhil yaşam becerilerini kullanır; girişkenlik; arkadaş olma yeteneği ve olumlu ilişkiler kurabilme yeteneğine sahiptir; mizah duygusu gelişmiştir; içsel denetim odağı egemendir; özerklik ve bağımsızlık özelliklerine sahiptir; kişisel geleceğe ilişkin olumlu görüşleri vardır; esnek olabilir; öğrenme ve öğrendiğini aktarma kapasitesine sahiptir; kendi kendini güdüleme gücü vardır; bir şeyde iyi olma kişisel yetkinliğine sahiptir; öz değer ve öz güven duygusu vardır.

Haynes (2005) sağlam bireylerin temel özelliklerini sosyal, duygusal ve bilişsel/akademik olmak üzere üç başlık altında toplayarak açıklamaktadır (Gürgan, 2006: 30; Şahin, 2014: 17):

A. Sosyal Özellikleri

Sosyal özellikler; bireyin dış çevreyle olan bağını, kişilerarası ilişkilerini, kendini ifade edebilme durumunu kapsayan özelliklerdir.

- Arkadaşlıklar kurmada yeteneklidir.
- Diğer insanlarla pozitif ilişkiler kurabilir.
- Etkili iletişim becerilerine sahiptir.
- Gerektiğinde yardım bulabilir ama yardım almakta istekli değildir.

B. Duygusal Özellikler

Duygusal özellikleri ise bireyin iç dünyasında hissettikleri, kendini nasıl algıladığı, ne ölçüde kabul ve kontrol ettiğini içeren özellikleridir.

- Duyguları denetleme ve farkına varma becerisi gösterir.
- Güçlü bir özyeterlik algısına sahiptir
- Özgüveni yüksek bir düzeydedir.
- Benlik saygısı olumlu ve kendini kabulü açıktır.
- Yeni durumlara hızlı uyum sağlayabilir.
- Kaygıya ve engellenmeye dayanma gücü gösterir.

C. Bilişsel/Akademik Özellikler

Bilişsel-akademik özellikleri ise kişinin çalışma alanında, çocuk ve ergense okul hayatında, yetişkinse iş hayatında doğru ve mantıklı karar verebilme yeteneklerini ifade etmeyi ele alan özellikleridir.

- Geleceği düşünür ve planlı yaşar.
- Başarma güdüsü yüksektir.
- Stresli ve travmatik olaylar karşısında mantıklı bir şekilde hareket eder.
- Dışsal yüklemelerden (şans vb.) daha çok içsel yüklemeler (gayret vb.) yapar.
- Çevresini faydalı bir biçimde şekillendirir ve harekete geçirebilir.

Özcan (2005: 38-39) farklı çalışmalarda ifade edilen sağlam bireyin özelliklerini; sosyal yetkinlik, diğer insanlardan olumlu tepkiler alabilme, sosyal uyum ve sağlıklı ilişkiler kurabilme, iletişim ve problem çözme becerilerine sahip olma, özerklik duygusuna sahip olma, inanç sahibi olma, iyi düzeyde zihinsel yeterlilik, amaç ve gelecek duygusu besleme, umutlu ve iyimser olma, planlama yeteneğine sahip olma, öz-yetkinlik, yüksek benlik saygısı, empati kurabilme, etkili duygusal düzenleme yapabilme, mizah yeteneği, deneyimleri yapıcı olarak algılama eğilimi, destekleyici aile ilişkilerine sahip olma, uyum sağlayıcı bir karaktere sahip olma şekilde derlemiştir.

Flach (1997) ise, sağlam bireylerin özelliklerini;

- Kuvvetli ama yumuşak bir özsaygı duygusu,
- Başkalarına güvenmekten çekinmeden düşünce ve harekette bağımsızlık,
- Diğer insanlarla etkileşime girmekle birlikte sırdaşı olabilecek derecede yakın dostlara sahip olma,
- Yüksek düzeyde özdisiplin sağlayabilme,
- Sorumluluk duygusu taşıma,
- Bir başkasının özel yeteneklerini geliştirmesi ve tanıması,
- Yeni fikirlere açık olma,
- Hayal kurmaya istekli olma,
- Geniş ilgi alanı,
- Keskin bir mizah anlayışı,
- İlişkilerinde empati kurabilme yeteneği,

- Stres tolerans düzeyinin yüksek olması,
- Yaşama bağlı olma ve yaşam tecrübelerini, ümit ve ümitsizliklerini, yaşamın anlamını yorumlayacağı bir felsefi çerçeveye sahip olma şeklinde sıralamıştır (aktaran Onat, 2010).

Sayılan bütün bu özelliklere baktığımızda bu özelliklerin birçoğu herkeste az ya da çok bulunan, hemen hemen hepsi eğitim ve farklı aktivitelerle geliştirilmeye uygun özellikle de olumsuz durumlardan bireylerin kurtulmalarını sağlayıcı, sorunların çözülmesine yardım eden, olası sorunların ortaya çıkmadan önce fark edilmesinde ve önlemler alınmasında kişiye destek olan özelliklerdir. Bu özellikleri destekleyici ve geliştirici bir ortam oluşturulması da sağlam bireylerin yetiştirilmesinde oldukça önemlidir. Bu konuda anne babalara, öğretmenlere, psikolojik danışmanlara, toplum liderlerine, planlamacılara ve okullara büyük sorumluluk düşmektedir (Gürgan, 2006: 38).

1.1.5 Psikolojik Sağlamlıkta Din Faktörünün Etkisi

Psikolojik sağlamlık ilgili çalışmalarda önemli koruyucu faktörlerden birisi de din ve inançtır (Masten, 1999; Lee ve ark. 2004; Ishibashi ve ark. 2010; Wrigth, Masten ve Narayan, 2013). Din, insanlara ortaya çıkan stresli durumlarla baş edebilmesi için araç işlevi gören; travmatik olayların, stresin etkilerini hafifletmekte ve olumsuz yaşam olaylarının (ölümcül hastalık, yeti yitimi vb.) negatif etkilerini azaltmaya yardım eden bir unsurdur (Cirhinlioğlu ve ark. 2013: 93).

Dinî inanç, değer ve uygulamalar insanların hayatında pek çok fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyonlarından biri de, hayattaki zorluk veya sorunlar ile karşılaşıldığında onlara başvurulmasıdır. Zira hayatın maddi zorlukları, türlü felaket ve çaresizlikler içinde kalan insanlar, Allah'ın umulmadık müdahalesine büyük önem vermektedirler. İnsanların pek çoğunda savaş, deprem, hastalık, kaza ve sakatlık durumlarında dua ve ibadet etme eğilimi kendini göstermektedir (Kula, 2005: 21-22).

Bütün dinlerde telkin ve tavsiye edilen sabır kavramı fonksiyonu açısından aktif ve pasif sabır olmak üzere ikiye ayrılabilir. Pasif sabır tahammülü ifade ederken bu çeşit sabır davranışında bilişsel süreç durağandır. Zorlukları kabullenip daha sonra

bunlara direnme ve sorunları çözme girişimi ise aktif sabırdır (Özdoğan, 2006). İnsanların zorluklara karşı yapacakları bir şeyin olmadığını düşünüp bekleme konumunda durmaları ise pasif sabır göstermeleridir. Ancak karşılaştığı zorluğun üstesinden gelmek için girişimde bulunan veya hayatındaki sıkıntıyı bir başka açıdan telafiye girişen birey ise aktif sabır içindedir (Seyhan, 2015). Bu da psikolojik sağlamlığın göstergesi olan bir durumdur.

Risk faktörlerinden biri olan doğal afetler insanların her an karşılaşabileceği sıkça yaşanan ve büyük kayıplara neden olabilen ve acılar yaşatan durumlardır. Allah ve ahiret inancı, başa gelen olumsuz olayları anlamlandırmada insana psikolojik destek sağlamakla beraber belirsizliğin doğuracağı boşluk duygusundan da kurtaracaktır. Bu inanç, acıların kabullenilmesini kolaylaştırmada ve felaketzedelere iyimserlik ve umut gibi ruh sağlığı açısında olumlu duygular kazandırmaktadır. Ahiret inancının kapsadığı felaketlerde ölenlerin şehit olması, malların sadaka hükmüne geçmesi, tevekkül anlayışı gibi manevi unsurlar bu olumsuz koşulların stresini hafifletmekte ve sonrasında hayata küsmemelerini ve umutla bakmalarını sağlayabilmektedir (Hökelekli, 2009: 150).

Başka bir risk faktörü olan kronik ve ağır ölümcül hastalıklar (kanser gibi) için de din ve manevi bakış açısı insana geleceğe olumlu ve umutla bakabilmek için bir güç kaynağı oluşturmakta (İshibashi ve ark, 2010: 74) hastalığa bir çeşit manevi temizlenme, ibadet manaları yükleyerek (Nursi, 1960) bireyin kendini toparlamasına yardım eden koruyucu faktör işlevi görmektedir.

McIntosh, Silver ve Wortman, dinin, ebeveynlerin Ani Çocuk Ölümü Sendromu'na (AÇÖS) dayalı çocuk kaybı ile baş etmelerindeki rolünü değerlendirmişlerdir. AÇÖS üzerinde çalışılmasının nedeni, travmatik olayların etkisine ilişkin fikirlerin incelenmesi anlamında uygun bir alan oluşturmasıdır. Bireyin çocuğunun ölümü, kesinlikle, gerçekleşebilecek olan en travmatik olaylardan biridir ve AÇÖS yapısı itibariyle, yas sürecinde bilişsel olarak krize hazır olunmasına olanak tanımamaktadır. McIntosh ve arkadaşları, dinin bireyler açısından önem düzeyi arttıkça, kaybın ardından bilişsel değerlendirme düzeyinin de arttığını ortaya koymuştur. Kişiler için dinin önem düzeyi arttıkça, daha gelişmiş dini şema yapılandırma düzeyi de artacaktır; bu bulgu, dinî şemanın, yakının ölümü hakkında

düşünülmesini kolaylaştırdığına dair kavramlarla da uyumludur. Kaybın hemen ardından yapılan bilişsel değerlendirme, 18 ay sonrasında daha yüksek rahatlama ve daha az sıkıntı düzeyi ile bağlantılıdır (McIntosh ve ark.1993: 812-821).

Dinin intihara karşı koruyucu faktör olarak işlevini Stack (2000) şu şekilde sıralamıştır;

1. Ahiret inancı sonsuz bir mutluluk vadettiği için, boşanma, işsizlik, yoksulluk vb. gibi stresli durumlarda olumlu yönde dengeleyicidir. "Eğer insanlar bu stresi ahiret inancından kaynaklanan ebediyet anlayışına bağlı olarak kısa süreli bir fenomen olarak görürlerse strese tahammül güçleri daha fazla olur".

2. Sıkıntı, üzüntü ve kederler farklı bir anlam içerebilir. Tanrının böyle dilemesi başa gelen sıkıntı ve belalara katlanmaya neden olur, sabır ve başa çıkmanın da kıymeti artar.

3. Tanrı'nın bizi görmesi ve üzüntülerimizi bilmesi bizi daha tahammüllü kılar.

4. Din, toplumun maddeci anlayışına dayalı sınıflandırma yapısına alternatif bir şekilde manevi bir sınıflandırma sistemi sunarak bireyin özsaygısını geliştirir, bu şekilde ruhsal açıdan başarılı olma hedefini gerçekleştirebilir.

5. Tanrı'nın her şeyi işitmesi ve isteklere cevap vermesi insanların sıkıntılarına ve zor hayat şartlarına karşı daha dayanıklı olmalarını sağlayabilir.

6. Din, maddi yoksulluktan övgüyle bahseder.

7. Şeytan olgusu inançlı insanları kötülüklere karşı mücadeleye sevk eder.

8. Dinler insanlara ideal rol modelleri (Hz. Eyüp gibi) sunar. Bu modeldeki insanlar, elem ve sıkıntılara göğüs germişler ve zorluklar karşısında intihara teşebbüs etmemişlerdir. Bu faktörleri dinin bireyin psikolojik sağlamlığına katkı sağlayacak özellikleri olarak da düşünebiliriz.

İnsanın 'ruh sıkılması' diye adlandırdıkları haller ruhla bedenin birleştiği alanlardaki biyokimyasal ve spritüel bozulma durumlarıdır. Bu durumda sorunlarını çözemeyen insan 'bu meseleyi istediğim gibi çözemesem de beni duyan, bilen ve bana yardım edecek bir güç var ki O, bu sıkıntılarımı çözer' diyerek, zihnindeki yükü Yaratan'a teslim ettiğinde sıkıntısı giderilmiş olacaktır. Tevekkülün dinlerde bu

kadar vurgulanmasının sebebi kaygı giderme metodu olmasıdır. Tevekkül bireyi rahatlatarak hayat yüküne karşı daha dayanıklı hale getirebilir (Tarhan, 2012: 142).

Din ve maneviyatın, özellikle travma sonrası nasıl bir etkisi olduğunu inceleyen 11 farklı araştırmayı gözden geçiren Shaw, Joseph ve Linley'e göre, bu çalışmalardan üç sonuç ortaya çıkmıştır: İlk olarak din ve maneviyat, travmaların olumsuz sonuçlarıyla baş etmek isteyen insanlar için bir umut ve kurtuluş vasıtası olarak görülmektedir. İkinci olarak, travmatik yaşamlar, bireyde dinin ve maneviyatın kökleşmesini ve derinleşmesini sağlamaktadır. Üçüncü olarak ise, olumlu dinî başa çıkma, samimi ve açık bir dindarlık, varoluşsal sorunları kavrayabilme, dinî ibadetlere katılım ve içe dönük dindarlık biçimi, travma sonrasıyla tipik olarak ilişkilidir. Çünkü dinî inançlar, öncelikle yaşanan mutsuzlukları anlama, trajedilere yeni birtakım manalar yükleme, hatta acıyı bile anlamlandırma gücüne sahiptir (Yapıcı, 2007: 138-139).

1.2 DİN VE DİNDARLIK

Başlangıcını insanlık tarihi kadar gerilere götürebileceğimiz din; bireyin duygu, düşünce ve davranışları, özlem ve beklentileri, amaç ve idealleri, bireysel yaşam ve toplumsal münasebetleri üzerinde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir. Din kendisi ve kâinat hakkındaki kadim sorularına akla uygun cevaplar sunarak ve karşılaştığı güçlüklerle baş etmede yüce bir kudretin varlığına sığınma imkânı sağlayarak, insana huzur, emniyet ve teselli kaynağı olmaktadır (Arslan, 2006: 1).

Arapça bir kelime olan din kelimesi, ceza ve yargı, usul, adet ve tutulan yol anlamlarına gelir (Peker, 2010: 29). Din sözlükte boyun eğmek ve karşılık görmek anlamlarına gelir. Çeşitli güçlere boyun eğilip karşılığı beklenebilir. Din kavramında boyun eğilen güç, aşkın güçtür ki ona *ilah* denilir. Her dinin ilahı, kendine boyun eğilen kuralları ve kurallara uyanlara vaat ettiği bir karşılığı vardır (Bayındır, 2006: 27). Kısacası din, bir taraftan iman ve ameli (uygulamayı) içermekte, bir başka taraftan da duyguyu kapsayarak bir bütünlük arz etmektedir (Yaparel, 1987). Kuran-ı Kerim'de din kelimesi, 92 yerde geçmektedir ve "yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, islam, ceza, hesap" gibi birçok anlam ifade etmektedir. Tanımlara göre Kuran, din kelimesiyle, hem uluhiyyete, yani Tanrısallığa hem de ubudiyete,

yani kulluğa gönderme yapmaktadır. Tümer'e göre din, "bu iki boyut arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yoldur" (aktaran Sümertaş, 2003: 32)

Din dendiğinde, her şeyden üstün güçlü bir varlık veya varlıklara nesnelere inanma ve onu kutsal kabul edip ona bağlanma ve tapınma davranışlarını ihtiva eden kurallar bütünü anlaşılmaktadır. Yani dinlerde bir tabiat üstülük, kutsallık vardır. İlahi olanla, kutsal olanla kutsal olmayan ayrımı yapılır. Ancak bunun yanında geniş anlamda, bireyin ideal edindiği, peşinden koştuğu, bağlandığı ve davranışları ona göre düzenlediği her fikir ve nesne de o kişi açısından psikolojik olarak bir din kabul edilebilir (Peker, 2010: 31).

Din insanın vicdan, duygu, düşünce ve davranış gibi tüm yetenek ve eğilimlerine hitap etmektedir. Bu yönüyle din insana, hayatın anlam kazanması (varoluş gayesi), yaşamın bütünlüğü, güvenme, kişisel yetersizlikleri ve sıkıntıları hafifletme, sosyal mahrumiyetten kurtuluş, ahlaki değerlerin kazanılması, ölüm korkusundan kurtulma, kendisinden daha yüce olan bir makamın yardımına sığınma, dünyada ulaşamadığı istek ve arzularını ahirette elde etme ümidi gibi konularda psikolojik anlamda bir huzur sağlar. (Peker, 2010: 75-85; Bahadır, 2002)

Başka bir tanımla din; içerisinde iman, ibadet ve ahlak kurallarının olduğu ilahi kaynaklı bir sistemdir. Bu sistem, onu kabul eden birey ve toplumları derinden etkileyerek onların hayatına yön verir. Bireylerin davranışlarında ve ilişkilerinde belirleyici olur (Uysal, 2006: 85). En genel anlamıyla din şu şekilde tarif edilebilir: Din, hem bireysel hem de toplumsal yönü olan, düşünce ve uygulama açısından sistemleşmiş olan, inananlarına bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir anlayış ve dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. Din, bir değer koyma, değer biçme ve yaşam tarzıdır (Sambur, 2007).

William James'e göre din, bireyin kendi yalnızlığı, tek başınalığı yani biricikliği içinde kutsalla temas kurduğu andaki tecrübeleri, fiilleri ve duygularını ifade etmektedir (Şahin, 1999: 10). Jung, din ve Tanrı ile ilgili düşüncelerinde çoğu zaman fonksiyonel bir açıklama tarzı sergileyerek her iki olguyu psişik etkileri açısından değerlendirir. Bu bağlamda dini, "Tanrı tarafından açıklanmış bir kurtuluş yolu" olarak takdim eder (Bahadır, 2007: 100). Fromm dini "bir grup tarafından

paylaşılan ve o grup bireylerine kendilerini adayabilecekleri bir hedef sunan ve onlara ortak bir davranış biçimi veren bir sistemdir" diye tanımlar (Yapıcı, 2007: 12). Frankl (2007) ise dini, "nihai anlamı aramak olarak" ifade etmiştir.

Din psikolojisinin üzerine yoğunlaştığı önemli konulardan birisi insanların dini hayatlarını, davranış ve tutumlarını ele almak ve buradan hareketle dindarlık tiplerini ortaya çıkarmaya çalışmaktır (Yavuz, 1987: 100). Ancak bu çalışmalarda dindarlık tiplerinin neye ve hangi kritere göre belirleneceği ve dini yaşayışta çeşitliliğe sahip dindarların belirli tiplerde nasıl toplanacağı gibi problemler bulunmaktadır. Çünkü dindarlığı ve dini yaşayışı sınıflandırmak için bunları bazı kavramlar altında toplamak ve buradan hareketle tanımlamak gerektir. Ancak sonrasında yapılacak her tanım ve kavramsallaştırma meselenin bir yönüne dikkat çekerken bir başka yönünü ihmal etmek durumundadır (Yapıcı, 2002: 76). Bu zorlukla beraber dindarlık farklı tanım ve boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Dinin tanımı zor olduğu gibi, bireysel bir deneyim olduğu için, dindarlığın da kesin bir tanımının yapılması zor görülmektedir. Bu zorluğa rağmen, daha çok yansımaları göz önünde bulundurularak tanımlanmaya çalışılmıştır (Uysal, 2006: 85). Dindarlık, insanın inanç ve uygulama temelinde ortaya koyduğu dini tutum, deneyim ve davranış biçimini yani dini yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe, duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak tanımlanabilir (Okumuş, 2006: 116).

Dindarlık, hayatı bütün yönleriyle kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (Mehmedoğlu, 2004: 36). Dolayısıyla dindarlık olgusu insana rahatlık, huzur ve sükûnet sağlamakta; kişiyi pozitif olarak etkilemektedir. İnsan, kendisinden daha güçlü bir varlıkla girdiği bu ilişkide kendisini Allah'ın yüceliğiyle yüceltmekte ve önemli bir varlık statüsüne yükselmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Rab ile kul arasındaki bu anlaşma ubûdiyet makamı olarak bir tek yaratıcıyı görmek, O'na tapmak ve O'nun dediklerini yapmaktan ibarettir (Ar, 2007: 16). İnsan hak veya batıl bir şeye inanma, bağlanma ihtiyacındadır. Bu inanma ihtiyacının somut hale gelmesi dindarlığı oluşturur (Gölcük, 1997).

Dengeli bir dindarlıktan söz etmek için öncelikle hayatı bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Buna göre insanlara yapılması emredilmiş namaz, oruç, zekât gibi farzların yanı sıra yapılması yasaklanmış zina, rüşvet gibi haramlarında önemle dikkate alınması gerekir. Mümkün olduğu kadar nafile ibadetlerin yapılması da buna eklenmelidir. Bunlarla birlikte, iyi bir anne-baba olmak, sorumlu davranmak, çevresiyi temiz tutmak, dürüst olmak, görevini hakkıyla yerine getirmek gibi davranışlarda dindarlığın öğeleri olarak düşünülmelidir. Bu açıdan güzel proje çizen mimar, malzemeden çalmayan müteahhit, dersini en iyi şekilde öğretmeye gayret eden öğretmen, hastasına en iyi bir şekilde hizmet veren doktor, çevresini temiz tutan vatandaş, çöplerini çöp kutusuna atan ve yerlere tükürmeyen insanlar, bunları yaparken Allah rızasını gözettiklerinde dindarane bir davranış göstermiş olurlar. Tüm bunlar salih amellerdir ve insan bunları yapmakla dindarlığının düzeyini artırır (Tekin, 2006: 63).

Dindarlık, kişinin hem duygu hem düşünce hem de davranışlarıyla ilgili bir durumdur. Bu üç açıdan, canlı ve cansız varlıklara karşı müspet tutum geliştirmekle beraber yaratıcının hoşnutluğunu celb edecek niyazda bulunmanın da yine dindarlığın bir gereği olduğu anlaşılmaktadır (Sağlam, 2006: 179).

Dindarlık, psikolojik olduğu kadar aynı zamanda bir sosyal olgudur. Aşkın varlığa ram olan kişi onun emrettiği şekilde hayatını düzenlemek zorundadır. Aşkın varlığın katında yer edinebilmesi ve onun sevgisini kazanabilmesi veya gazabından kurtulabilmesi onun emir ve yasaklarına uymak durumuna bağlıdır. İşte aşkın varlığın emir ve yasaklarına uyma derecesi de kişinin dindarlık ölçüsü olmaktadır. Kişilerin ortaklaşa aşkın varlık inancı ise bu inancın toplumsallığı anlamına gelir. Ortak inançlar ve bu inançlara dayalı ortak davranışlarda din olgusunu toplumun bir parçası yapar (Arslantürk, 2006: 239).

Dinler, inanırları için yaşamlarında örnek alacakları bir rol model sunarlar. Bireyde dindarlığın ölçüsü, inancı çerçevesinde ortaya koyduğu bireysel gerçekliği ile ilgilidir. Bireyin inandığı kutsal değerlere olan bağlılığı, hayatının her alanında bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Subaşı, 2004: 97).

Dindar birey, hayata bakışı yani dünya görüşü ve yaşam tarzı olarak dini referans alır; dinî emir ve yasakları yerine getirme gayreti gösterir. Ancak dindar bireylerin, dini yaşama dereceleri birbirinden farklılık göstermektedir. Dini yaşama hali olan dindarlık, en çok kişinin hayatında dinî kurallara uyması ile kendini göstermektedir (Bilgin, 2003). Çünkü dindarlık, sadece bir dinin mensubu olmaktan daha öte bir durum olup inanılan ve bağlanılan dinin kurallarını hayatın temel referansı yapmaktır. Bir şeye inanma, bağlanma ihtiyacındadır. Bu inanma ihtiyacının somut hale gelmesi dindarlığı oluşturur (Gölcük, 1997).

İslam literatüründe dindarlığın içeriğinde bilgi, ahlak, ibadet boyutları bir arada bulunmaktadır. Dindarlıkta iman duygusu bilgiyle, bilgi de ahlaki davranışlarla donatılmış bir hayat tarzını simgelemektedir. İslam'da dindarlık kısaca, dinin emirlerini hakkıyla yerine getirme olarak özetlenebilir (Dalmış, 2009: 16,17). Dindar insanın davranış şekillerini belirleyenin din olduğunu veya olması gerektiğini belirtmek gerekir. Dünyevî ilişkilerinin temel noktasını dinin emirleri oluşturur. Bu nedenle dindar insanın davranışının altında dinî motiflerin etkisinin olduğunu söylemek gerekir (Ar, 2007: 17).

1.2.1 Dindarlığın Kaynakları

İnsanın dindarlığının temelinde onun duyguları, düşünceleri, davranışları, istekleri, arzuları, ümitleri, korkuları, kaygıları, endişeleri, beklentileri, eğilimleri, kişilik özellikleri gibi çok sayıda etken bulunmaktadır. Öyleyse bireyin dinsel inanç ve değerlerinin kaynaklarını onun zengin yaşam dünyasında aramak gerekir. Çünkü insan çok yönlü bir yaratılışa sahiptir. Maddi ve manevi varlığında çok çeşitli özellikleri barındıran insan, bu özelliklerin tamamını her zaman aynı ölçüde kullanmaz. İnsan daha önce yaşadığı, şu anda içinde bulunduğu ve gelecekte yaşayacağı psikolojik ve toplumsal koşulları bazen bilinçli bazen bilinçsiz bir biçimde değerlendirerek duygu, düşünce ve davranışlarını belirler. Kısaca ifade etmek gerekirse bunlara göre yaşar. İşte bu koşullar onun dindarlığının temelini belirlemede etkili olur. İnsanın dindarlığının temelinde, bazen fıtri duyguları, bazen acizlik ve çaresizlik durumları, bazen entelektüel etkinlikleri, bazen bireysel ihtiyaçları, bazen korkuları, bazen içinde yaşadığı toplumun gelenekleri, bazen bunlardan birkaçı veya hepsi farklı düzeylerde etkili olabilir (Kayıklık, 2011: 73-76).

“İhtiyaçlar” dindarlığın bir diğer nedeni olarak düşünülebilir. Çünkü insan dünyaya gözünü açtığı andan itibaren birçok ihtiyaçla karşı karşıya kalmaktadır. Süreç içerisinde bu ihtiyaçların bir kısmını kendisi karşılasa bile, insan hiçbir zaman ihtiyaçlarının tamamını karşılayamamakta ve zaman zaman çok aciz durumlara düşmektedir. İster yeme içme gibi maddi gereksinimler olsun ister sevme, sevilme, ait olma gibi manevi gereksinimler olsun bu ihtiyaçları karşılamadaki acizliği, insanı güçlü bir varlığa yöneltebilir (Kayıklık, 2002).

Thouless (1971), dindarlığın kaynaklarını *"toplumsal etkiler", "çeşitli deneyimler", "gereksinim/er"* ve *"entelektüel etkenler"* olarak dört ana başlık altında toplamıştır. Ana-babadan öğrenilenler, toplumsal gelenekler, düşünce ve tutumların çevreye uygun olması için yapılan çevresel baskılar, *toplumsal etkiler* bölümünde yer almıştır. Thouless, dış dünyadaki güzellik ve uyumu yaşamayı doğal etkenler olarak, ahlaksal deneyimi ahlaki etken olarak, duygusal deneyimi duygusal etken olarak *deneyim* içinde tartışmaktadır. O, *gereksinimleri* dörde ayırır: Güvenlik gereksinimi, sevme ve sevilme ihtiyacı, özsaygı gereksinimi ve ölümün kaçınılmazlığının insan için ortaya çıkardığı gereksinimler. Bir kaynak olarak *entelektüel etkenler* derken daha çok toplumda tartışılan, konuşulan, yazılıp okunan ve dinin lehinde ve aleyhinde olan düşünceler ifade edilmektedir. Dinsel düşünce ve tutumların oluşmasında bunların da katkısının olduğu bir gerçektir (aktaran Kayıklık, 2011).

Bir başka tasnif ise Argyle (1978) tarafından yapılmıştır. Argyle'ye göre dinin yedi psikolojik kaynağı vardır: Birincisi, doğrudan bir ihtiyacı karşılamak; ikincisi, sıkıntı ve endişeyi gidermek; üçüncüsü, iç çatışmalara karşı koymak; dördüncüsü, Tanrının ebeveyn figürleri yerine konması; beşincisi, kimlik kazanma çabası; altıncısı, dinin olayları izah etmesi anlama ihtiyacına yönelik bilişsel açıklık içermesi ve yedincisi de yaşanan dinî tecrübenin bireye sağladığı mutluluktur (aktaran Karacoşkun, 2004: 27)

Draz ise, dinin kaynağı ile ilgili olarak, daha bireysel ve daha temel noktalara inmektedir. Ona göre din duygusu, insan doğasının derinliklerinde kök salmış bir duygudur. Bu duygu, çocukluk döneminde, her şeyi nedenleriyle öğrenme arzusuyla ortaya çıkar ve gelişir. Gelişmiş zekalar ise basit gerçeklerin ötesine gitmek, geçmişi ve geleceği içine alan, bilimin anlayamadığı ama ulaşmaya ve

anlamaya çalıştığı "külli gerçek"i yakalamak ister. İşte bu istek, insanın bir dine bağlanmasını zorunlu kılar. Buna göre dindarlık, insanın çeşitli eğilim ve arzularında kendini gösteren gereksinimlerin bir sonucudur (aktaran Kayıklık, 2011).

Son olarak entelektüel etkilerin, bireyin dindarlığı üzerindeki tesiri göz ardı edilmemelidir. Okuyan, yazan, düşünen, sorgulayan insanlar çoğu *zaman hayatın* anlamı konusunda kuşkular taşırlar. Sorgulayan insan, kendini kuşkudan alamaz. Bu kuşkuyla beraber yaşamak da onun iç dünyasında gerilimlere yol açar. İşte birey için bu gerilimleri ortadan kaldırmanın yolu, yaşamın anlamına ilişkin sorulara cevap bulmaktan geçer. *"Varoluşsal sorular"* olarak bilinen bu sorulara ise en tatmin edici cevabı dinler vermektedir. Bundan dolayı, okuyan, düşünen, sorgulayan insan için son nokta inanma olarak görülmektedir (Kayıklık, 2002).

1.2.2 Dindarlığın Boyutları

Din, tabiatüstü ile ilişkiye dayalı olarak hayatın bütün yönlerini birleştirmeye yöneltir. Bu birleştirme, sadece kavramsal düzeyde olmayıp, canlı ilişki ve yaşayışın tamamını kapsamaya çalışmaktadır. Dindar insan böyle bir ilişkiye, kişiliğinin her yönüyle katılır. Böylece dini yaşayış insanı her yönden kuşatmış olur. Ferdin ya da grubun dindarlığını incelemek, sadece onun inançlarını ve ibadet sıklığını ele almakla yeterli bir sonuca ulaşmaz. Bunu dikkate alan araştırmacılar, kişinin dinî hayatını çok boyutlu olarak ele almaya yönelmişlerdir. (Hökelekli, 2010: 51).

Din, inanan kişiye bir inanç sistemi ve yaşam tarzı sunması bakımından insanların hayatlarının tüm yönlerine etki eden bir olgudur. Bu sebeple araştırmacılar din ve dindarlıkla ilgili çalışmalarda dini çok boyutlu bir şekilde ele alma gereği duymuşlardır (Güven, 2008).

Tek yönlü din tanımlarının yeterli olmadığı düşüncesinin belirginleşmeye başladığı 1960'lı yıllarda Glock ve Lenski gibi bazı sosyologlar dindarlığın birbirinden farklı boyutlardan oluştuğunu ortaya koyan araştırmalar yapmaya başlamışlardır. 'Bir kişinin dindarlığın bir boyutunu kuvvetli olarak yaşarken diğerini aynı yoğunlukta yaşamayabilir düşüncesi' bu konudaki çalışmalara temel teşkil

etmiştir. Dindarlığın boyutları ile ilgili sistemli çalışmalar yapan araştırmacılar arasında Glock'un önemli bir yeri vardır (Arslan, 2006: 14). Bu çalışmada kullanılan ölçek de Glock'un boyutlandırmasına göre hazırlandığı için burada dindarlığın bu boyutlarına kısaca yer verilecektir. Glock dindarlığı inanç, ibadet, duygu, etki ve bilgi olmak üzere beş boyut olarak ele almıştır.

1.2.2.1 İnanç Boyutu

Bultman'a (1969) göre insanın kendi üzerinde ve bütün kâinat üzerindeki hâkimiyetini kabul ettiği, duygular üstü, yüce kudret ve kuvvete sahip bir varlık ve bu varlık ile insan arasındaki ilişkileri belirleyen birtakım mesajlara dini inanç denir. Böylece dini inanç yani iman, kişinin dini konulardaki kabul, red ya da şüphe durumunu gösterir (aktaran Peker, 2010: 73).

Dindar insanın belirli inanç ilkelerini benimsemiş olması, inanç boyutu ile ifade edilmektedir. Kapsam ve içerik olarak bu ilkeler farklılaşabilir. Ancak her dinin kurduğu bir inanç sistemi vardır ve inananların bu sistemi benimsemesi beklenir (Köktaş, 1993).

Dinin merkezinde inanılması gereken bir inançlar manzumesi vardır. Bu inançlar manzumesinin merkezinde ise insanüstü kutsal bir yaratıcının -Hristiyanlık Yahudilik ve İslam dininde- var olduğuna dair inanç vardır. Bu yaratıcının varlığının delili yine kendisine olan imandır. Her din, kendi Tanrı kavramının içini teolojisi paralelinde doldurur ve inananlarından kendisine bildirilen şekilde tanrılarını kavramlaştırmalarını ister. Neticede, her ne kadar Tanrı her birey için tecrübeleri ve kavrayışı doğrultusunda farklı farklı içselleştirilse de teorik bazda ortak bir tanrı kavramına ulaşılır (Şahin, 1999: 8; Çayır, 2014, Mehmedoğlu, 2004).

Dinler bildirdikleri esaslara tamamıyla inanılmasını bağlanılmasını isterler. Başta peygamberler olmak üzere dinlerin bağlıları insanları inandırmaya çalışırlar. Dolayısıyla, dini inancın başlangıç noktası kabul ve tasdiktir. Yani dince bildirilen esaslar kabul edilir, bunların doğru olduğuna inanılır (Peker, 2010: 74).

1.2.2.2 İbadet Boyutu

Bu boyut, dindar insanın dinî uygulamalarını içine alır. Dindarlığın en iyi gözlemlenebilen yanını oluşturur. Namaz kılma, oruç tutma, dua etme, hacca gitme, kiliseye devam gibi dinin müntesiplerinin yerine getirdikleri bütün belirli pratikleri kapsayan boyuttur (Glock, 1998: 264).

Bütün dinlerde veya dinlerin muhtelif geleneklerinde birtakım ritüellerin olduğu gözlenir. Farklılıklarına rağmen bu ritüellerin ortak paydaları, bir yaratıcıya veya kutsal kabul edilen bir varlığa yönelmiş olmalarıdır. Altında yatan temel motif, yaratıcıya daha yakın olmak veya gazabından korunma duygusudur (Şahin, 1999: 8).

1.2.2.3 Duygu Boyutu

Bu boyut, yaşanan dinî tecrübeyle ilgili olumlu veya olumsuz tüm dinî duyguları kapsamaktadır. Bu duygunun niteliği sevgi, sevinç vecd ya da korku olabilir (Köktaş, 1993: 53). Dinde duygunun önemli rolü vardır. Örneğin, insan sevdiği kimseye inanma eğilimindedir. Ona inanmak ister. İrade ve muhakeme yönünden sağlam insanlar bile, sevginin etkisiyle karşısındaki kişiye kolayca inanabilir. İhtiras ve heyecanlar da inanma konusunda kişiyi etkileyen faktörlerdir. Bu nedenle inancın; hüküm olma yönüyle zihinsel, teslimiyet ve boyun eğme yönüyle duygusal, davranışa dönüşme bakımından da iradi bir tarafı bulunmaktadır (Peker, 2010: 73).

James'e (1902) göre birçok filozof ve psikolog dini duyguyu bir tek duyguya münhasır kılmaktadırlar. Hâlbuki dini duygu birçok duygunun ortaklaşa ifade edildiği kollektif bir kavramdır. Korkudan, sevgiden, huşundan, hazdan ve daha birçok duygudan önüne *dini* kavramını getirilerek bahsedilebilir. Bunlar, yapı itibarıyla normal duygulardan ayrı bir özellik taşımazlar. Sadece yöneldikleri obje, yani "kutsal" onlara dini bir renk vermektedir (Şahin, 1999: 10). Dindarlığın duygu boyutu, inanan her bireyin kendi içinde farklı yoğunlukta yaşadığı -ibadetlerde ve dualarda olduğu gibi- ve bazen de bunu ifade etmekte zorlandığı -hacdan gelen birisine '*haccınız nasıl geçti?'* sorusuna *'anlatamam, gidip görmeniz lazım'* demesi gibi- bireyin duygu dünyasıyla ilgili boyutudur (Köse ve Ayten, 2015: 114).

1.2.2.4 Bilgi Boyutu

Dindar bireyin, mensubu olduğu dinin ve kutsal metinlerinin esaslarını, muhtevasını bilmesidir. Bütün dinlerde inananların din ile ilgili bir bilgi birikimine sahip olması gerektiği kanaati vardır. İşte bu ortak kabul, bilgi boyutunun temelini oluşturmaktadır. Dini bilgi konusunu araştırmadaki amaç, dindarlığın diğer boyutlarıyla da irtibatlandırılarak hangi dini bilgilerin ne oranda bilindiğinin tespit edilmesidir. Bilgi boyutu, dindarlığın diğer boyutlarıyla özellikleri de inanç boyutuyla ilişkilendirilerek değerlendirilir (Şahin, 1999: 11).

Bireyin dindarlığının daha iyi anlaşılabilmesi için dini bilginin farklı perspektifler altında ele alınması, diğer boyutlarda tecrübe edilen dini bağlılığın dini bilgiye bağlanması gerekir. Bu bağlamda insanların inandıkları konular hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, dini bilgileri edinmek için ne kadar zaman ayırdıkları, dini eleştiri kriterleriyle ilgili bilgi sahibi olma konusunda ne düşündükleri, kutsal metinlerin okunmasında sahip olunan eleştirel bakış açısının derecesi araştırılabilir (Glock, 1998; 269).

1.2.2.5 Etki Boyutu

Dinin etki boyutu; inanç, duygu, ibadet ve bilgi boyutlarının insanın düşünce, duygu ve davranışlarda bıraktığı izlerin bütünüdür ve günlük hayata olan yansımalarını içerir (Köse ve Ayten, 2015: 114). Bu boyut bireyin dinî bağlılığının sonucunda ne yapması ve ne yapmaması gerektiğine ilişkin düşüncelerini, belli davranışlarından kaçınmayı ve bazı davranışlara da aktif olarak katılmayı ifade eder.

Dinin etki boyutu, hem din hem de çevre olmak üzere iki farklı yönden ele alınabilir. Çevre yönünden yaklaşıldığında temel soru "Acaba çevre koşulları ve psikolojik süreçlerin dini inancın oluşmasında etkisi var mıdır?" sorusudur. Buradaki varsayım, kişinin dini inançlarının oluşumunda çevresel koşulların ve yaşanan psikolojik süreçlerin ilgili olduğu şeklindedir. Dini yönden ise "Acaba din insan davranışlarında bir farklılık meydana getirmekte midir?" sorusuna cevap arandığı görülür. Bireysel ve toplumsal hayat üzerindeki etkilerinde gözlenen farklılıklarla birlikte bu konuda ulaşılan ortak payda dini etkinin bir dine bağlılıktan kaynaklanmış

olmasıdır. Kişinin birbirine bağlanmasını bazı getirileri ve yükümlülükleri vardır. Dindar, dine bağlanmakla ödüllendirilme dediğimiz bir takım getiriler elde ederken dinin de kendisine yüklediği bazı sorumlulukları üstlenir (Şahin, 1999: 12).

1.3 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.3.1 Psikolojik Sağlamlık İle İlgili Araştırmalar

Block ve Kremen, (1996) zeka ve psikolojik sağlamlık arasındaki kuramsal ve olgusal bağlantıları ve farklılıkları inceledikleri araştırmalarının sonucunda yüksek psikolojik sağlamlık gösteren bireylerin karmaşık kişilerarası ilişkilerde daha yeterli ve rahat olduklarını tespit etmişlerdir. Zeka düzeyi daha düşük olan bireylerin ise ilişkilerde daha açık olmakla birlikte tatmin edici insan ilişkileri gerçekleştirmek için daha az yetenekli olduklarını saptamışlardır.

Letzring, Block ve Funder, (2004) yaptığı araştırmada öz kontrol ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu araştırma sonucunda deneklerin doktorlarının, yakınlarının ve kendilerinin görüşlerine başvurarak psikolojik sağlam bireylerin özelliklerini anlatmaları istenmiştir. Bu görüşlerin sonucuna göre psikolojik olarak sağlam bireyler geniş ilgi alanına sahip, yüksek arzu düzeyi olan, iddialı, sosyal dengeli, becerikli ve neşeli olarak tarif edilmişlerdir.

Hamlin-Glover (2009) asker ailelerinin maneviyat, dindarlık ve psikolojik sağlamlıklarını nitel araştırma metoduyla incelediği doktora tez çalışmasında 7 ailenin görüşüne başvurmuştur. Bulgular, stres, başa çıkma teorisi, aile sistemleri teorisi ve sosyal yapılandırmacılık kuramsal çerçevesinde tartışılmıştır. Sonuçlar, doktorlar, ruh sağlığı uzmanları ve askeri psikologlar açısından tedavi sürecinde aile maneviyatının, dini inanç ve ibadetlerin tartışmanın merkezine konulmasının gerekliliğini göstermektedir.

Schaick, (2011) "Erken Yetişkinlikte Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik İyi Oluşun Tahmin Edilmesi: Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Dinin Rolü" başlıklı tezinde 431 üniversite birinci sınıf öğrenci üzerinde çalışmıştır. Sonuçlar dini inanç ve uygulamaların psikolojik iyi oluş ve sağlamlığı anlamlı bir şekilde etkilemediği

ancak psikolojik iyi oluş ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Farkas ve Orosz, (2015) psikolojik sağlamlığın bileşenlerini belirlemeyi amaçladıkları araştırmalarında aktif katılım, problem çözme stratejileri ve stres altında bütünleşik performans olmak üzere 3 faktörden oluşan bir model seçmişlerdir. Ayrıca araştırmanda psikolojik sağlamlığın çift yönlü yapıda olduğu; birinci yönüyle kişilik sistemini sağlam ve istikrarlı tutmaya, ikinci yönüyle ise kişilik sistemini dinamik olarak değişen ortama adapte etmeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan, (2005) lise öğrencilerinin sahip oldukları psikolojik sağlamlık düzeylerini ailelerinin birliktelik-boşanmışlık durumu ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre karşılaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda anne-babası birlikte olan lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin ve sahip oldukları koruyucu faktörlerin anne-babası boşanmış öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ise psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını saptamıştır.

Eminağaoğlu, (2006) Türkiye'deki sokak çocuklarının sağlamlık faktörlerini incelediği çalışmasının sonucunda sokak çocuklarının işbirliği davranışına ve duygusal yakınlık kurmaya daha yatkın olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, annelerinden ayrı kalma öyküsüne sahip olan sokak çocuklarının depresif duygulanımı, annelerinden ayrı kalmamış olan sokak çocuklarınınkinden daha fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Gürgan, (2006) psikolojik sağlamlık eğitimi grup danışma programının üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerine etkisini incelediği araştırmanın sonucunda deney ve kontrol gruplarının son test psikolojik sağlamlık puanları arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılık olduğunu ve deney grubundaki öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde gözlenen artış yönündeki farklılıkların, uygulanan psikolojik sağlamlık eğitimi grup danışma programından kaynaklandığını yani psikolojik sağlamlığın geliştirilebilir bir özellik olduğunu göstermiştir.

Karaırmak (2007a) deprem yaşamış bireylerde psikolojik sağlamlığa etki eden kişilik faktörlerini incelediği araştırmasında bilişsel ve duygusal değişkenlerin arasındaki etkileşimin psikolojik sağlamlığı etkileyebileceğini öne sürmüştür. Araştırma sonucunda özgüveni yüksek olan kişilerin daha iyimser ve umutlu olarak yaşama baktıkları görülmüştür. Umut taşıyan kişilerin daha çok pozitif duygu yaşadıkları bu nedenle daha sağlam oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, iyimser olan kişilerin daha fazla yaşam doyumu hissettikleri ve psikolojik olarak daha sağlam oldukları bulunmuştur.

Yalım, (2007) psikolojik sağlamlığı yordayıcı olarak kullandığı araştırmada, başa çıkma yolları, iyimserlik ve üniversitenin ilk yılında bulunan öğrencilerin uyumunu incelemiştir. Araştırma sonucunda iyimserlik, kaderci ve suçu kendinde bulan başa çıkma strateji puanları yüksek öğrencilerin üniversiteye uyum puanlarının da yüksek olduğunu bulmuştur. Hem kadın hem de erkek öğrenciler için psikolojik sağlamlık üniversiteye uyumu yordamaktadır.

Oktan, (2008) üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarını çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmanın sonucunda üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının; cinsiyetlerine, üniversite sınavına kaçıncı kez girdiklerine, problem çözme becerilerine ve yaşam doyumlarına göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aydın, (2010) Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi'nin 6 farklı bölümünden 449 öğrenci örnekleminde yaptığı çalışmada duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmasının sonucunda duygusal zeka ve umut düzeyi yüksek olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin de yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Arastaman, (2011) Ankara'da öğrenim gören 610 öğrenci ve bu okullarda görev yapan 124 yönetici ile 249 öğretmen ile yaptığı araştırmanın sonucunda, öğrencilerin psikolojik sağlamlığının önemli bileşenleri olan girişimcilik ve iletişim alanlarında yüksek; özyeterlik ve sorun çözme yöntemleri alanlarında ise düşük algıya sahip olduklarını tespit etmiştir. Öğrencilerin psikolojik sağlamlık algısı ile cinsiyet, sınıf düzeyi, baba eğitim durumu, aylık gelir, not ortalaması, devamsızlık ve

travma geçirme arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu değişkenlerden not ortalaması ve devamsızlığın, öğrencilerin psikolojik sağlamlığını yordayan en önemli değişkenler olduğu saptanmıştır. Ayrıca aile ve arkadaşlardan algılanan desteğinde öğrencilerin psikolojik sağlamlığının önemli yordayıcıları olduğu saptanmıştır.

Başak, (2012) Anadolu Üniversitesinin çeşitli fakültelerine devam eden, ebeveynlerinin gelir düzeyinin 0 ile 1260 TL arasında olduğunu bildiren, en az dört kişilik ailelere sahip ve ebeveynleri en fazla lise mezunu olan 495 öğrenci örnekleminde ebeveynlerinin gelir düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin öz duyarlık, sosyal bağlılık ve iyimserlik düzeyleri ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkileri incelediği araştırmanın sonucunda öz duyarlık ve sosyal bağlılık değişkenlerinin, iyimserlik değişkeni üzerinde doğrudan etkiye ve dolayısıyla psikolojik sağlamlık değişkeni üzerinde dolaylı etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, iyimserliğin psikolojik sağlamlık üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu da belirlenmiştir. Böylece, üniversite öğrencilerinin öz duyarlık ve sosyal bağlılıklarının iyimserlik düzeylerini, iyimserlik düzeylerinin de psikolojik sağlamlıklarını yordadığı belirlenmiştir.

Yılmaz ve Sipahioğlu, (2012) Aksaray İlinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim okullarında öğrenim gören 499 öğrenci katılımıyla "tek ebeveyn ile yaşama" risk grubundaki ergenlerdeki koruyucu faktör özelliklerini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre tek ebeveyn ile yaşayan ergenlerin *ev içi ilişkilerde ilgi*, *yüksek beklentiler* ve *ev içi etkinliklere katılım* koruyucu faktör özellikleri, ailesi ile beraber yaşayan ergenlere göre daha yüksekolduğu görülmüştür. *Problem çözme becerileri, amaçlar* ve *eğitimsel beklentiler* koruyucu faktör özellikleri ise ailesi ile birlikte yaşayan ergenlerde, tek ebeveyn ile yaşayan ergenlere oranla daha yüksektir. Tek ebeveyn ile yaşayan ergenlerin cinsiyet değişkenine göre oluşturulan gruplarda *arkadaş grubundaki ilgi, empati* ve *ev içi ilişkilerde ilgi* faktörlerinde kızların oranları erkeklere göre daha yüksektir. Erkeklerde ise *problem çözme becerilerine* ilişkin algı kızlara göre daha yüksektir.

Tümlü, (2012) Kastamonu Üniversitesinde okuyan 955 öğrenci ile gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre cinsiyet-psikolojik sağlamlık, aile tipi-psikolojik sağlamlık, algılanan anne tutumu-psikolojik sağlamlık ve algılanan baba

tutumu-psikolojik sağlamlık etkileşimleri; temas, tam temas, bağımlı temas ve temas sonrası düzeyleri üzerinde ortak etki göstermemişlerdir.

Aydoğdu, (2013) Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesinin çeşitli bölümlerine devam eden 246 kız, 100 erkek, toplam 346 öğrenci örnekleminde üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile başa çıkma ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Araştırmada bulunan bir başka sonuç ise üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile başa çıkma ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olduğudur.

Kılıç, (2014) Atatürk Üniversitesinde farklı fakültelerde öğrenim gören 673 öğrenci ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, psikolojik sağlamlıkları arasında olumsuz yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin anne-baba birliktelik durumu, algılanan anne-baba tutumu, mutluluk algısı, beklentilerini gerçekleştirme algısı, gelecekten umutlu olma algısına göre yalnızlık düzeyi ile; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, algılanan anne- baba tutumu, en uzun süreyle yaşadığı yerleşim yeri, mutluluk algısı, beklentilerini gerçekleştirme algısı, gelecekten umutlu olma ile psikolojik sağlamlıkları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur.

Şahin, (2014) Uşak ilinde, ilçelerinde ve köylerinde görevli olan 422 öğretmen örnekleminde öz duyarlık, psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmanın sonucunda öz duyarlık düzeyi demografik değişkenler açısından incelendiğinde; öz duyarlık düzeylerinin cinsiyet, medeni durum ve unvan değişkenlerine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öz duyarlık düzeyleri ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki incelendiğinde; öz duyarlık ile psikolojik sağlamlık arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki saptamıştır. Öz duyarlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişki incelendiğinde de bu iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. Regresyon analizi sonuçları incelendiğinde psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumunun öz duyarlık düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür.

Gündaş ve Koçak (2015) Diyarbakır il merkezindeki liselerde öğrenim gören 376 kız, 386 erkek toplam 764 öğrenci ile lise öğrencilerinde psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak benlik kurgusu ve bağlanma stillerinin rolünü incelediği araştırma sonucunda lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerini benlik kurgularının önemli derecede yordadığı bunun yanında lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Erdoğan, (2015)'ın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve öznel dindarlık algısının psikolojik sağlamlık ile ilişkisini incelemiştir. Elde ettiği verilere göre kadınların psikolojik sağlamlık düzeyleri erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeyinden yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca sevgi yönelimli Tanrı Algısı yüksek olanların yani Allah'ı daha çok 'seven, bağışlayan' olarak algılayanların sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kendini daha dindar olarak değerlendiren öğrencilerin de sağlamlık düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

1.3.2 Dindarlık İle İlgili Araştırmalar

Türkiye'de dindarlıkla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında doğrudan dindarlığın incelendiği görülürken, bazılarında ise dindarlık ile ilişkilendirilen farklı bir olgu birlikte ele alınmıştır. Bu araştırmaların bir kısmında dindarlık bağımlı değişken olarak ele alınmışken bir kısmında ise din ve dindarlık bağımsız değişken olmuştur. Bu çalışmaların bazıları aşağıda sunulmuştur.

Şahin (1999) farklı branşlarda öğrenim gören üniversite öğrencilerinin dini hayatlarındaki farklılıkları bazı değişkenlere göre ortaya koyduğu araştırmada, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin diğer fakültelerdeki öğrencilerden yüksek olduğunu, kızların dindarlık düzeyinin erkeklerden yüksek olduğunu ancak bu farkın sadece duygu boyutunda anlamlı olduğunu, aile dindarlık algısı yüksek olan öğrencilerin dindarlık düzelerinin daha yüksek olduğunu, din eğitimi almanın dindarlık düzeyini yükselttiğini, dindarlık düzeyi ile medeni durum, sosyo-ekonomik düzey ve sosyal çevre değişkenlerinin arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir.

Mehmedoğlu (1999) dindarlık derecesi ile kişilik özellikleri arasında ilişkiyi incelediği araştırmasında; erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğunu, yaş ilerledikçe dindarlıkta artış olduğunu, öğrenim durumuyla dindarlık düzeyleri arasında ilişki olmadığını tespit etmiştir. Ayrıca dindarlık-kişilik özellikleri ilişkisiyle ilgili olarak Dine İlgisiz grubunda Başatlık, Karşı Cinsle İlişki ve Gösteriş alt ölçeklerinden elde edilen puanların; Biraz Dindar ve Dindar gruplarında ise İlgi Görme alt ölçeğinden elde edilen puanların yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yıldız (1999) üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada ölüm kaygısıyla dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerden, evlilerin bekârlardan ve 23-28 yaş arasındaki grubun 16-22 yaş arasındaki grubun dindarlık düzeyinden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Gürses 2009 yılında Bursa'da yetişkinler üzerinde yaptığı araştırmada içgüdümlü dindarlık ile kendini gerçekleştirme arasında doğrusal bir ilişki tespit etmiştir. Buna göre dini yaşantıdaki derinlik arttıkça ile kendini gerçekleştirme düzeyi de artmaktadır. Ancak dışgüdümlü dindarlık ve inançsızlık ile kendini gerçekleştirme arasında ilişki görülmemiştir. Ayrıca araştırma sonucuna göre içgüdümlü dindarlık ile nevrotik ilişkiler, aile ilişkileri, sosyal ilişkiler ve kişisel uyum arasında anlamlı bir ilişkiler bulunmaktadır.

Çelik, (2004) dini değerlerin her birey tarafından farklı boyutlarda ve farklı derinlikte yaşandığını, ve dini değerlerin bireylerin kişiliklerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu saptamıştır. Buna göre, dini değerler tüm boyutlarıyla yaşandığı takdirde; yani inancın asli konuları olan Allah, peygamber, ahiret ve kader inancı kişinin benliğini kuşatması halinde ve dini değerlerin davranışa dönüşmesini ifade eden ibadetlerin tam manasıyla yapılması durumunda kişilik bir bütünlük arz etmektedir. Ayrıca dinin, insanın anlam arayışına da cevap verdiği ve dini inançla insanın kendine bir hedef belirlediği ve o hedef istikametinde olumlu yönde geliştiği ortaya konmuştur.

Kafalı, (2005) Diyarbakır ili Ergani ilçesinde 381 lise öğrencisi ile yaptığı araştırmanın sonucunda dini tutumları güçlü olan öğrencilerin kendilerinden

başlayarak yakından uzağa doğru diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerinin daha sağlıklı ve nitelikli olduğunu saptamıştır.

Arslan, (2006) İstanbul ve İzmit illerinin çeşitli semtlerinde görev yapan öğretmenler ile yaptığı dindarlık, iş doyumu ve değer yönelimi ilişkilerini incelediği araştırmanın sonucunda dindarlık eğilimi arttıkça iş doyumunun da arttığını, dindarlık arttıkça özellikle gelenekselcilik değerine verilen önemin arttığını, iş doyumunu yansıtan tutum ve davranışlarla, başarı, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, gelenek, uyma ve güvenlik değerleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Kıraç, (2007) üniversite öğrencilerinde dindarlık eğilimi, varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda dindarlık eğilimi ile varoluşsal kaygılar arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiş, dindarlık eğilimi ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış ve varoluşsal kaygılar ve psikolojik sağlık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Özcan, (2007) Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde ve Karamürsel ilçe merkezindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerde örgenim görmekte olan öğrenciler ile değişik iş ve meslek gruplarında çalışanlardan tesadüfi örneklem yoluyla seçilen, 17-55 yaşları arasındaki 300 kişi üzerine yaptığı dini inanç ile empatik tutum arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmanın sonucunda dindarlık ile empatik ilgi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucunu elde etmiştir.

Hasankahyaoğlu, (2008) Selçuk üniversitesinde öğrenim görmekte olan seçkisiz örneklem yoluyla seçilen, 525 öğrenci ile üniversite öğrencilerinde dindarlık ve empati ilişkisini incelediği araştırmanın sonucunda dindarlık ve empatik eğilim arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu sonucunu elde etmiştir.

Güven, (2008) depresyon ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda öznel dindarlık algısı ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı negatif bir ilişki saptamıştır. Buna göre öznel dindarlık algısı arttıkça depresyon düzeyleri düşmektedir. Genel dindarlık eğilimi ve depresyon

düzeyleri arasında da negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Yani araştırmaya katılanların dindarlık puanları arttıkça depresyon düzeyleri azalmaktadır.

Karakaya, (2008) Allport ve Fromm'un yaklaşımları açısından dindarlık ve kişilik arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda hem kişiliğin dindarlık üzerinde hem de dindarlığın kişilik üzerinde etkili olduğu, ancak iki kavram arasındaki ilişkide dinin daha büyük bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.

Aydemir, (2008) Samsun İlinin Bafra İlçesinde, 20-35 yaş grubunda bulunan ve tesadüfî olarak seçilen 254 yetişkin üzerinde yaptığı araştırmada sonuç olarak, yaş, medenî durum, gelir düzeyi, öğrenim durumu ve yerleşim yerinin dindarlık düzeyini etkilediği ortaya çıkmıştır. Mutluluk düzeyini ise, medenî durum, gelir ve öğrenim düzeyi etkilemiştir. Dindarlığın, mutluluğun artmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür.

Dalmış, (2009) Ankara'nın çeşitli noktalarında yoldan geçen 15 yaşın üzerindeki 330 kişi ile bireylerin dindarlık düzeylerini dini pratikler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda dindarlık düzeyi ile dini pratikler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca araştırma sonucuna göre kadınların erkeklere göre daha dindar olduğu, yaş ilerledikçe dindarlık düzeyinin yükseldiği, eğitim durumu düşük olanların dindarlık düzeyinin eğitim durumu lise ve üstü olanlardan yüksek olduğu, gelir durumu ve meslek değişkenlerine göre ise dindarlık düzeyinin değişmediği tespit edilmiştir.

Dağlı, (2010) Konya ilindeki yaşlılardan oluşan 212 denek üzerinde yaşlılık dönemindeki bireylerde ölüm kaygısı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmanın sonucunda ölüm kaygısı ile dindarlık ve dindarlığın duygu ve davranış boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğunu tespit etmiştir. Yapılan analizler sonucunda yaşlılıkta dindarlık düzeyi yükseldikçe ölüm kaygısının da arttığı saptanmıştır. Ayrıca ölüm kaygısı arttıkça dindarlık ve dindarlığın duygu ve davranış boyutlarından alınan puanlar da yükselmektedir. Buna göre yaşlılıkta dindarlık ölüm kaygısını etkilemekte ve ölüm kaygısı da bu yaş döneminde dindarlık üzerinde etkili olan faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Gürsu (2011) Konya ilindeki 8 farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 508'i kız ve 501'i erkek olmak üzere toplam 1009 kişi üzerine yaptığı araştırmada ergenlik döneminde ortaya çıkan psikolojik sağlık sorunları ile ergen dindarlığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda ergenlerde dindarlık düzeyi yükseldikçe, psikolojik sağlıklarının da daha olumlu olduğunu saptamıştır. Ayrıca araştırmada toplam dindarlık puanının yüksek olması ile psikolojik sağlık arasında olumlu ilişkilerin var olduğu tespit edilmiştir.

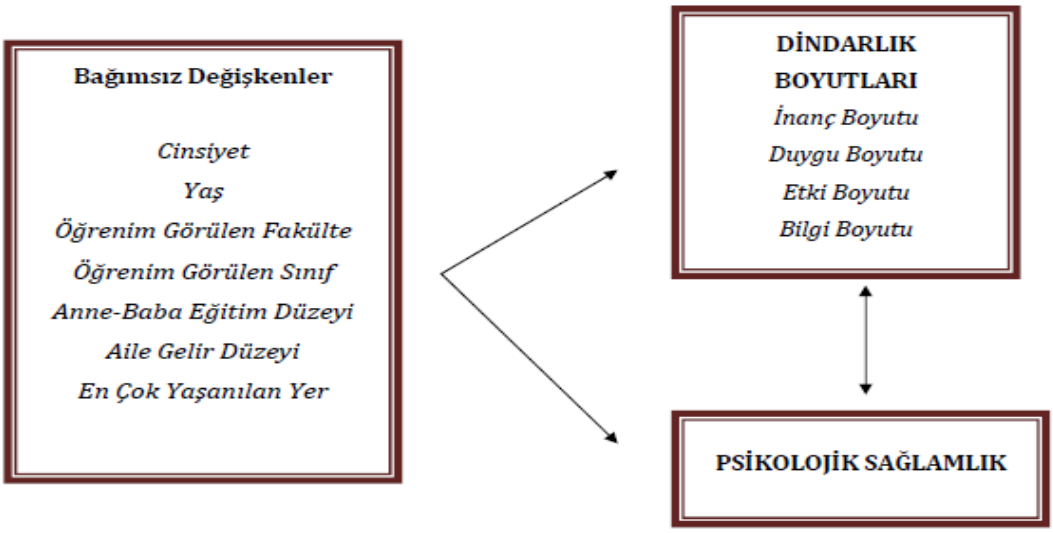
İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren, örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.1 ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma kesitsel desene göre yapılmıştır ve araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yönteminden ***faydalanılmıştır.*** Tarama modeli geçmişte var olan bir durumu, var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. İlişkisel tarama modelleri ise, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bununla birlikte tarama modellerinde olguların olduğu gibi tasvir edilmesi ve bunlara olabildiğince nesnel yaklaşılması esastır. Bu modelde diğer bir önemli nokta ise daha önce yapılmış çalışmaların tetkik edilip dağınık bilgilerin toparlanması ve daha önceki araştırmalardaki bulguların yeni bulgularla bütünleştirilerek yorumlanmasıdır (Karasar, 2009: 81). Bu araştırma da, üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçladığından ilişkisel tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir. Buna göre önce konu kuramsal boyutu ile ilgili alanyazın çerçevesinde sunulmuş daha sonra ise çeşitli ölçme araçlarının yardımıyla örneklem grubundan elde edilen bulgular tartışılmıştır.

Şekil 1: **Araştırmanın Modeli**

Bu modele göre öncelikle üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeyleri incelenmiştir. Ayrıca psikolojik sağlamlık ve dindarlık boyutlarının arasındaki ilişkiye bakılmış ve son olarak da belirtilen bağımsız değişkenlere göre psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farkın olup olmadığı test edilmiştir.

2.2 EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın genel evrenini üniversite öğrencileri, çalışma evrenini ise 2014-2015 Bahar yarıyılında Dicle Üniversitesi'nde okuyan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise Ziya Gökalp Eğitim, Mühendislik, İktisadi İdari Bilimler, İlahiyat, Ziraat ve Edebiyat Fakülteleri; Atatürk Sağlık, Diyarbakır Teknik Bilimler ve Adalet Meslek Yüksekokullarında okuyan tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiş 615 öğrenciden oluşmaktadır. Ancak 30 öğrencinin ölçme aracı eksik veya özensiz doldurmadan dolayı değerlendirme dışı tutulmuş, 585 öğrenci üzerinden analizler yapılmıştır. Örnekleme ilişkin ayrıntılı veriler aşağıda verilmiştir.

2.1.1. Örneklemin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımı

Tablo 1: Üniversite Öğrencilerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	Sayı (N)	Yüzde (%)
20'den Az	210	35,9
20-25	313	53,5
25'ten Yukarı	50	8,5
Toplam	573	97,9
Cevapsız	12	2,1
Toplam	585	100,0

Tablo.1'de görüldüğü gibi örneklemin % 35,9'unu (n=210) 20 yaşından küçük öğrenciler, % 53,5'ini (n=313) 20-25 yaş arasındaki öğrenciler ve % 8,5'ini (n=50) 25 yaşından büyük öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin 12'si ise yaşını belirtmemiştir.

Tablo 2: Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Erkek	295	50,4
Kadın	290	49,6
Toplam	585	100,0

Öğrencilerin cinsiyetlerine bakıldığında araştırmaya katılanların %50,4'ünü (n=295) erkekler, % 49,6'sını (n=20) kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 3: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Dağılımı

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Z.G. Eğitim Fakültesi	99	16,9
Ziraat Fakültesi	40	6,8
İlahiyat Fakültesi	83	14,2
İİBF	92	15,7
Sağlık MYO	40	6,8
Adalet MYO	34	5,8
Teknik MYO	61	10,4
Mühendislik Fakültesi	88	15,0
Edebiyat Fakültesi	48	8,2
Toplam	585	100,0

Örneklemin evreni temsil gücünü arttırması için farklı fakülte ve yüksekokullardan öğrenciler araştırmaya katılmıştır. Tablo.3'te belirtildiği gibi katılımcıların %16,9'u (n=99) Z.G. Eğitim Fakültesi'nden, %6,8'i (n=40) Ziraat Fakültesi'nden, %14,2'si (n=83) İlahiyat Fakültesi'nden, %15,7'u (n=92) İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nden, %15'i (n=88) Mühendislik Fakültesi'nden, %8,2'si (n=48) Edebiyat Fakültesi'nden, %6,8'i (n=40) Atatürk Sağlık Yüksekokulu'ndan, %5,8'i (n=34), %10,4'ü (n=61) Teknik Meslek Yüksekokulu'ndan ve %5,8'i (n=34) Adalet Meslek Yüksekokulu'ndan oluşmaktadır.

Tablo 4: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Sınıfa Göre Dağılımı

	Sayı (N)	**Yüzde (%)**
1. Sınıf	211	36,1
2. Sınıf	127	21,7
3. Sınıf	156	26,7
4. Sınıf	86	14,7
Toplam	580	99,1
Cevapsız	5	,9
Toplam	585	100,0

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre dağılımları Tablo.4'de görüldüğü gibi %36,1 (n=211) birinci sınıf öğrencisi, %21,7'si (n=127) ikinci sınıf öğrencisi, %26,7'si (n=156) üçüncü sınıf öğrencisi ve %14,7'si (n=86) de dördüncü sınıf öğrencisidir. Beş öğrenci sınıfını belirtmemiştir.

Tablo 5: Üniversite Öğrencilerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	Sayı (N)	**Yüzde (%)**
Okuryazar Değil	285	48,7
Okuryazar	85	14,5
İlkokul	129	22,1
Ortaokul	26	4,4
Lise	35	6,0
Üniversite	21	3,6
Toplam	581	99,3
Cevapsız	5	,8
Toplam	585	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim düzeylerine Tablo. 5'den bakıldığında %48,7'sinin (n=285) okuryazar olmadığı, %14,5'inin (n=85) okur yazar düzeyinde eğitim aldığı, %22,1'inin (n=129) ilkokul mezunu, %4,4'ünün (n=26) ortaokul mezunu, %6'sının (n=35) lise mezunu ve %3,6'sının (n=21) üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Beş öğrenci ise anne baba eğitim düzeyini belirtmemiştir.

Tablo 6: Üniversite Öğrencilerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	Sayı (N)	**Yüzde (%)**
Okuryazar Değil	59	10,1
Okuryazar	86	14,7
İlkokul	173	29,6
Ortaokul	80	13,7
Lise	110	18,8
Üniversite	71	12,1
Toplam	579	99,0
Cevapsız	5	,8
Toplam	585	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim düzeylerine Tablo. 6'dan bakıldığında %10,1'inin (n=59) okuryazar olmadığı, %14,7'inin (n=86) okuryazar düzeyinde eğitim aldığı, %29,6'sının (n=173) ilkokul mezunu, %13,7'sinin (n=80) ortaokul mezunu, %18,8'inin (n=110) lise mezunu ve %12,1'inin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Beş öğrenci ise anne baba eğitim düzeyini belirtmemiştir.

Tablo 7: Üniversite Öğrencilerinin Aile Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı

	Sayı (N)	**Yüzde (%)**
1000 TL'den Az	225	38,5
1000-2500 TL	249	42,6
2500 TL'den Fazla	94	16,1
Toplam	568	97,1
Cevapsız	17	2,9
Toplam	585	100,0

Tablo. 7'de katılan öğrencilerin aile gelir düzeyi görülmektedir. Buna göre öğrencilerin %38,5'inin (n=225) aile gelir düzeyi 1000 TL'nin altında, %42,6'sının (n=249) aile gelir düzeyi 1000 TL ile 2500 TL arasında, %16,1'inin (n=94) de aile gelir düzeyi 2500 TL'nin üzerindedir. 17 öğrenci ise aile gelir düzeyini belirtmemiştir.

Tablo 8: Üniversite Öğrencilerinin En Çok Yaşadıkları Yerleşim Birimine Göre Dağılımı

	Sayı (N)	**Yüzde (%)**
Köy	106	18,1
İlçe	99	16,9
İl	184	31,5
Büyükşehir	193	33,0
Toplam	582	99,5
Cevapsız	3	,5
Toplam	585	100,0

Öğrencilerin en çok yaşadığı yerleşim birimine göre dağılımına Tablo. 8'den bakıldığında, %18,1'inin (n=106) en çok köyde, %16,9'unun (n=99) ilçede, %31,5'inin (n=184) ilde ve %33'ünün (n=193) büyükşehirde yaşadığı görülmektedir. Üç öğrenci bu soruyu boş bırakmıştır.

2.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada Block ve Kremen (1996) tarafından geliştirilmiş ve Karaırmak (2007b) tarafından Türkçeye uyarlanmış olan Ego-Sağlamlık Ölçeği ve Dokuz Eylül Üniversitesi Din Psikolojisi Anabilim dalı öğretim elemanları tarafından geliştirilmiş olan(1999) Dinî Hayat Ölçeği uygulanmıştır.

2.3.1. Ego-Sağlamlığı Ölçeği

Orijinal adı "Ego-Resiliency Scale" olan Ego-Sağlamlığı Ölçeği'dir. Ölçek (ESÖ) 14 maddeden oluşmaktadır ve Karaırmak (2007a) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Ölçeğin "Toparlanmaya Yönelik Kişisel Güçlü Yönler", "Kendine Yönelik Olumlu Değerlendirmeler" ve "Yeniliklere Açık Olma" olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Ancak alt boyut puanları yerine ölçekten elde edilen toplam

puanın kullanılması önerilmektedir (Karaırmak ve Siviş-Çetinkaya, 2011). Ölçeğin orijinal formu 4'lü Likert tipi olarak derecelendirilmiştir. Türkçe formunda da bu yapı aynen korunmuş ve "1: Hiçbir durumda uymaz, 2: Bazı durumlarda uyar, 3: Genellikle uyar, 4: Her zaman uyar" şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği sağlamlığın yüksekliğini, düşüklüğü ise sağlamlığın düşük olduğunu göstermektedir (Karaırmak, 2007a).

Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach alfa ve test-tekrar test yöntemleri ile sınanmıştır. Ölçek maddelerinden elde edilen Cronbach alfa değeri .80 olarak bulunmuştur. Üç hafta ara ile yapılan test-tekrar test iç güvenirlik katsayısı .76 olarak rapor edilmiştir (Karaırmak, 2007a). Benzer ölçekler geçerliğine kanıt olarak, psikolojik sağlamlığı ölçen bir başka ölçekle (Connor-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeği) hesaplanan korelasyon .68 olarak bulunmuştur (Karaırmak, 2007b). Her iki psikolojik sağlamlık ölçeğinden elde edilen puanlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Ego-Sağlamlık Ölçeği'nin bu araştırma için iç tutarlık katsayısı Cronbach Alpha ile hesaplanmış ve .78 olarak bulunmuştur.

2.3.2. Dini Hayat Ölçeği

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi A.B.D. öğretim elemanları tarafından geliştirilmiş olan "Dini Hayat Ölçeği", dinî hayatın dört boyutu esas alınarak dindarlığı ölçmek için geliştirilmiş likert tipi bir ölçektir. Ölçek inanç boyutunda 4, duygu boyutunda 7, davranış boyutunda 10 ve bilgi boyutunda 10 madde olmak üzere toplam 31 maddeden oluşmaktadır

Ölçeğin inanç boyutu, *Katılıyorum (2), Kararsızım (1), Katılmıyorum (0)* seçeneklerini içermekte olup, alınabilen en yüksek puan 8, en düşük puan 0'dır. Duygu boyutu, *Hiç (0), Biraz (1), Çok (2), Pek Çok (3)* seçenekleri üzerinde işaretlenebilmekte olup, cümlelerde ifade edilen duygu veya tecrübelerin yoğunluğunu ölçmektedir. Bu boyuttan en az 0, en çok 21 puan alınabilmektedir. Davranış boyutunda ise maddeler, ölçülmek istenen dini davranışın sıklık derecesine göre, *Hiç (0), Bazen (1), Çoğu Zaman (2), Her Zaman (3)* şeklinde

işaretlenebilmektedir. Bu boyuttan alınacak en az puan 0, en yüksek puan 30'dur. DHÖ'de ölçülen son boyut, bilgi boyutudur. Bilgi boyutunda seçenekler doğru ve yanlış şeklinde oluşturulmuş ve her doğru cevap için 1 puan takdir edilmiştir. Bu boyuttan alınabilen en az puan 0, en yüksek puan ise 10'dur (Şahin, 2008).

DHÖ'nün üniversite öğrencileri için güvenirlik ve geçerlik çalışmaları Yıldız (1998) ve Şahin (1999) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenirlilik çalışmaları iki teknikle gerçekleştirilmiştir. Birincisi yarıya bölme tekniğiyle yapılan hesaplama sonucunda korelasyon katsayısı r=,86 olup p<01 güvenirlilik düzeyinde anlamlı bulunmuştur. İkincisinde ise ölçeğin boyutları arasındaki korelasyonlara bakılıp, bütün boyutların birbirleriyle ve DHÖ ile korelasyonlarının p<001 güvenirlilik düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır (Yıldız, 2006: 121). Ölçeğin geçerliliği ise bilinen gruplar tekniği ile yapılarak, iki grup arasındaki farkın t=20,68 P<.001 güvenirlilik düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2006: 122).

Dini Hayat Ölçeği'nin bu araştırma için iç tutarlık katsayısı Cronbach Alpha ile hesaplanmış ve inanç boyutunun katsayısı .92, duygu boyutunun katsayısı .87, davranış boyutunun katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Bilgi boyutu ise başarı testi olduğu için hesaplanmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgulara ve bulgulardan hareketle tabloların yorumlarına yer verilmiştir.

3.1. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Tablo 9: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ İnanç Boyutuna İlişkin Verileri

MADDELER	Katılmıyor		Kararsız		Katılıyor	
	f	%	f	%	f	%
Allah vardır.	7	1,2	10	1,7	568	97,1
Hz. Muhammed Allah'ın Peygamberidir.	10	1,7	12	2,1	563	96,2
Öldükten sonra ahiret denilen sonsuz bir hayat olacaktır.	13	2,2	16	2,7	556	95,0
Kuran Allah'ın gönderdiği kutsal kitaptır.	15	2,6	14	2,4	556	95,0

Araştırma sonucuna baktığımızda üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun inanç boyutunda Allah'ın varlığını (%97,1), Hz. Muhammed'in peygamberliğini (%96,2), ölümden sonraki hayatı (%95) ve Kuran'ın Allah kelamı olduğunu (%95) kabul ettiği görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin çok az bir kısmının (%2,7) inanç boyutunda kararsız olduğu görülmüşken çok az bir kısmının (%2,6) ise inançsız olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlığına İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Puanları

MADDELER	**N**	$\overline{X}$	**ss**
Arkadaşlarıma karşı cömerdimdir.	585	3,34	,73
Beni allak bullak eden durumların üstesinden çabucak gelirim ve kısa sürede kendimi toparlarım.	585	2,74	,85
Yeni ve alışılmadık durumlarla uğraşmak hoşuma gider.	585	2,69	,94
İnsanlar üzerinde olumlu izlenim bırakmada genelde başarılıyımdır.	585	3,02	,83
Daha önce hiç tatmadığım yeni yiyecekleri denemekten hoşlanırım.	585	2,64	1,01
Çok enerjik bir insan olarak tanınırım.	585	2,82	,92
Daha önceden bildiğim bir yerlere giderken her seferinde farklı yollar kullanmayı severim.	585	2,52	,99
Birçok insandan daha meraklayımdır.	585	2,67	,97
Tanıştığım insanlar sevilebilecek ve cana yakın kişilerdir.	585	2,87	,82
Harekete geçmeden önce genellikle etraflıca düşünürüm.	585	3,04	,86
Yeni ve farklı şeyler yapmaktan hoşlanırım.	585	3,17	,81
Günlük yaşantım ilgimi çeken vebeni mutlu eden şeylerle doludur.	585	2,56	,83
Kendimi rahatlıkla oldukça "güçlü" kişiliğe sahip biri olarak tanımlayabilirim.	585	2,95	,89
Birine kızdığımda, makul bir sürede bunun üstesinden gelirim.	585	2,97	,88
TOPLAM	**585**	**2,86**	**,45**

Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlığına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma puanlarına bakıldığında toplamda aritmetik ortalamanın ($\overline{x}$=2,86) olduğu görülmüştür. Bu durumda öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin genellikle iyi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte aritmetik ortalamalarda en yüksek puanı alan ilk üç maddenin sırasıyla ''*Arkadaşlarıma karşı cömertimdir*' , '*Yeni ve farklı şeyler yapmaktan hoşlanırım*' ve '*Harekete geçmeden önce genellikle etraflıca düşünürüm*' ifadeleri olduğu görülmüştür. Yine aritmetik ortalamalarda en düşük puanı alan ilk üç maddenin sırasıyla '*Daha önceden bildiğim bir yerlere giderken her seferinde farklı yollar kullanmayı severim*' , '*Günlük yaşantım ilgimi çeken ve beni mutlu eden şeylerle doludur*' ve '*Daha önce hiç tatmadığım yeni yiyecekleri denemekten hoşlanırım*' ifadeleri olduğu görülmüştür.

Tablo 11: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ Duygu Boyutuna İlişkin Verileri

MADDELER	**N**	$\overline{X}$	**ss**
İbadet ederken Allah'ın huzurunda olduğumu düşünerek duygulanırım.	585	2,17	,83
Dua ettiğimde Allah'ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık duyarım.	585	2,46	,75
Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım manevi bir hava hissederim	585	2,35	,82
Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir coşku ve huzur duyarım.	585	2,56	,73
Günah işlediğimi düşündüğümde, pişmanlık ve huzursuzluk duyarım.	585	2,53	,74
Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.	585	2,39	,84
Tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah'ın kudretine hayranlık duyarım.	585	2,65	,73
Duygu Boyutu Ortalaması	**585**	**2,44**	**,58**

Araştırma sonucuna baktığımızda öğrencilerin dindarlığın duygu boyutunu orta düzeyde ($\overline{X}$=2,44) hissettiklerini söyleyebiliriz. Maddeler içerisinde de en yüksek aritmetik ortalamanın sırasıyla '*Tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah'ın kudretine hayranlık duyarım.*' '*Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir coşku ve huzur duyarım.*' ve '*Günah işlediğimi düşündüğümde, pişmanlık ve huzursuzluk duyarım.*' ifadelerinde olduğu görülmüştür. Buna karşın en düşük ortalama puanın '*Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.*' '*Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım manevi bir hava hissederim'* ve *'İbadet ederken Allah'ın huzurunda olduğumu düşünerek duygulanırım'* ifadelerinde olduğu görülmüştür.

Tablo 12: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ Davranış Boyutuna İlişkin Verileri

MADDELER	**N**	$\overline{X}$	**ss**
İnancımın gereği olan ibadetleri yerine getiriyorum.	585	1,88	,87
Dinde yasak edildiği için içki içmekten kaçınıyorum.	585	2,61	,85
Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum.	585	2,66	,77
Evlilik dışı cinsel ilişki (zina) dinde yasaklandığı için bu tür ilişkilerden uzak duruyorum.	585	2,65	,78
Rüşvet alıp vermek günah olduğu için rüşvet alıp vermiyorum.	585	2,74	,71
İnsanları aldatmak dini inancıma aykırı olduğu için kimseyi aldatmamaya özen gösteriyorum.	585	2,65	,70
Dini inancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum.	585	2,56	,68
Anne-babaya iyi davranmayı Allah emrettiği için, anne babama iyi davranıyorum.	585	2,57	,71
Söz verildiği zaman sözünde durmak dini bir kural olduğundan, verdiğim sözü tutuyorum.	585	2,56	,68
Dini inancıma göre komşulara iyi davranmak gerekli olduğundan komşularıma iyi davranıyorum.	585	2,44	,74
Davranış Boyutu Ortalaması	**585**	**2,53**	**,52**

Araştırmada dindarlığın davranış boyutunun ortalama puanlarına bakıldığında ($\overline{X}=2,53$) ortanın az üstünde olduğunu görmekteyiz. En yüksek aritmetik ortalama ise '*Rüşvet alıp vermek günah olduğu için rüşvet alıp vermiyorum.'* maddesindedir. Buna en yakın olan maddeler ise '*Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum.'* ve '*Evlilik dışı cinsel ilişki (zina) dinde yasaklandığı için bu tür ilişkilerden uzak duruyorum.'* maddeleridir. Davranış boyutunda görülen en düşük aritmetik ortalama ise '*İnancımın gereği olan ibadetleri yerine getiriyorum.'* maddesindedir.

Tablo 13: Üniversite Öğrencilerinin DHÖ Bilgi Boyutuna İlişkin Verileri

MADDELER	N	$\overline{X}$	ss
Cuma namazını tek başına kılmak mümkündür.	585	,84	,35
Oruçlu kimse yalan söylerse orucu bozulur.	585	,72	,44
Kabe Hz. Muhammed'in kabrinin bulunduğu yerdir.	585	,70	,45
Kuran 114 sureden meydana gelmiştir.	585	,79	,39
Hz. Ali Hz Muhammed 'in Hz. Hatice'den olma oğludur.	585	,82	,37
Akşam Namazının farzı 3 rekattır.	585	,90	,29
Kuran'ı Arapça metninden okumayı bilmek her Müslüman farz değildir.	585	,52	,49
Cinlerin varlığı Kuranda belirtilmiştir.	585	,98	,12
Dini bilgiler diğer bilgilerden daha değerlidir.	585	,85	,34
Zengin olsun fakir olsun her müslümanın hayatta bir kere hacca gitmesi farzdır.	585	,59	,48
Bilgi Boyutu Ortalaması	**585**	**,77**	**,15**

Dindarlığın bilgi boyutunda ise öğrencilerin en çok doğru yanıtladıkları soru '*Cinlerin varlığı Kuranda belirtilmiştir.'* ve *'Akşam Namazının farzı 3 rekattır'* sorularıdır. En az doğru yanıtladıkları sorular ise *'Zengin olsun fakir olsun her müslümanın hayatta bir kere hacca gitmesi farzdır.'* ve *'Kuran'ı Arapça metninden okumayı bilmek her müslümana farz değildir.'* sorularıdır.

3.2.ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK İLE DİNDARLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGU VE YORUMLAR

Tablo 14: Dindarlık Düzeyi Ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Korelasyon

	Ego Sağlamlığı Düzeyi	Duygu Boyutu	Davranış Boyutu	İnanç Boyutu	Bilgi Boyutu	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Görülen Fakülte	Öğrenim Görülen Sınıf	Anne Eğitim Durumu	Baba Eğitim Durumu	Aile Gelir Düzeyi	En Çok Yaşadığı Yer
Ego Sağlamlığı Düzeyi	1												
Duygu Boyutu	,13**	1											
Davranış Boyutu	,08	,51**	1										
İnanç Boyutu	-,03	,46**	,40**	1									
Bilgi Boyutu	-,04	,08*	,11**	,13**	1								
Yaş	-,05	-,12**	-,04	-,00	,10**	1							
Cinsiyet	-,08*	,10*	,16**	-,02	-,06	-,08	1						
Öğrenim Görülen Fakülte	,00	-,01	-,01	-,00	-,08*	,05	-,07	1					
Öğrenim Görülen Sınıf	-,04	-,12**	-,03	-,07	,15**	,48**	,02	-,05	1				
Anne Eğitim Durumu	,08*	,01	-,02	-,04	-,10**	-,07	,11**	,01	-,03	1			
Baba Eğitim Durumu	,07	-,01	-,02	-,02	-,09*	-,10*	,18**	,03	-,08*	,51**	1		
Aile Gelir Düzeyi	,02	-,03	-,04	,04	,04	,04	,10*	,04	,06	,31**	,42**	1	
En Çok Yaşadığı Yer	,13**	,01	-,03	,03	-,01	,06	,13**	,02	,01	,20**	,28**	,24**	1

*P < .05 **P<.01

Uygulanan korelasyon analizi neticesinde psikolojik sağlamlık ile dindarlığın duygu boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki (p<.01) tespit edilmiştir. Ancak dindarlığın inanç, bilgi ve davranış boyutlarında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Psikolojik sağlamlık ile cinsiyet (p<.05), anne eğitim durumu (p<.05) ve en çok yaşanılan yerleşim birimi (p<.01) değişkenlerine göre anlamlı bir ilişki varken yaş, öğrenim görülen fakülte, öğrenim görülen sınıf, baba eğitim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Dindarlığın inanç boyutunda ise hiçbir değişkenle anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Duygu boyutunda; yaş (p<.01), cinsiyet (p<.05), öğrenim görülen sınıf (p<.01) değişkenlerinde anlamlı bir ilişki varken öğrenim görülen fakülte, anne-baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi ve en çok yaşanılan yerleşim birimi değişkenlerine göre anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Davranış boyutunda sadece cinsiyet (p<.01) değişkenine göre anlamlı bir ilişki varken diğer değişkenlere göre anlamlı bir ilişki yoktur. Bilgi boyutunda ise yaş (p<.01), öğrenim görülen fakülte (p<.05), öğrenim görülen sınıf (p<.01) ve baba eğitim durumu (p<.05) değişkenlerine göre anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir cinsiyet, anne eğitim durumu, en çok yaşanılan yerleşim birimi değişkelerine göre ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

3.3. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YAŞ GRUBU DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Tablo 15: Üniversite Öğrencilerinin Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

ANOVA							
		Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p.**	**Farkın kaynağı**
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplar arası	,42	2	,21	1,00	,37	
	Grup içi	120,34	570	,21			
	Toplam	120,77	572				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	,21	2	,10	4,23	,01	20den az &20-25 arası
	Grup içi	14,3	570	,02			
	Toplam	14,55	572				
İnanç Boyutu	Gruplararası	,14	2	,07	,98	,38	
	Grup içi	41,52	570	,07			
	Toplam	41,66	572				
Duygu Boyutu	Gruplararası	3,15	2	1,57	4,76	,01	20den az &20-25 arası
	Grup içi	188,46	570	,33			
	Toplam	191,61	572				
Davranış Boyutu	Gruplararası	,43	2	,22	,81	,44	
	Grup içi	153,12	570	,27			
	Toplam	153,56	572				

Öğrencilerin yaş gruplarına göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmezken (p=.37>.05), dindarlığın bilgi ve duygu alt boyutlarında anlamlı bir fark görülmüştür (p=.01<.05). Farkın kaynağına ilişkin yapılan Scheffe testi sonuçlarında her iki boyutta da farkın yaşı 20'den az olan öğrencilerle 20-25 yaş arasındaki öğrencilerden kaynaklandığı görülmüştür. Tablo. 16'e bakıldığında öğrencilerin yaşının artmasıyla birlikte dini bilgi düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Duygu boyutunda ise öğrencilerin yaşları arttıkça dini duygu düzeylerinin azaldığı görülmektedir. İnanç ve davranış boyutlarında ise anlamlı bir fark görülmemektedir (p=.01<.05).

Tablo 16: Yaş Gruplarına Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	**ss**
Ego Sağlamlığı Ölçeği	20 den az	210	2,89	,44
	20-25	313	2,85	,46
	25 üzeri	50	2,79	,51
	Toplam	573	2,86	,45
Bilgi Boyutu	20 den az	210	,75	,15
	20-25	313	,79	,16
	25 üzeri	50	,79	,15
	Toplam	573	,77	,15
İnanç Boyutu	20 den az	210	1,95	,22
	20-25	313	1,93	,31
	25 üzeri	50	1,97	,14
	Toplam	573	1,94	,27
Duygu Boyutu	20 den az	210	2,55	,50
	20-25	313	2,41	,61
	25 üzeri	50	2,36	,62
	Toplam	573	2,46	,58
Davranış Boyutu	20 den az	210	2,57	,46
	20-25	313	2,51	,54
	25 üzeri	50	2,52	,60
	Toplam	573	2,53	,51

3.4. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CİNSİYET DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Tablo 17: Öğrencilerin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
EgoSağlamlığı Ölçeği	Erkek	295	2,90	,46	2,00	583	,04
	Kadın	290	2,82	,44			
Bilgi Boyutu	Erkek	295	,78	,16	1,52	583	,12
	Kadın	290	,76	,15			
İnanç Boyutu	Erkek	295	1,94	,24	,48	583	,62
	Kadın	290	1,93	,30			
Duygu Boyutu	Erkek	295	2,38	,62	-2,57	583	,01
	Kadın	290	2,51	,53			
Davranış Boyutu	Erkek	295	2,45	,58	-4,04	583	,00
	Kadın	290	2,62	,44			

*p <.05

Öğrencilerin cinsiyetine göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan t-testi sonuçlarına bakıldığında; erkek öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile kadın öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiş (p=.04<.05) ve erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeyinin ($\overline{X}$=2,90) kadınların psikolojik sağlamlık düzeyinden ($\overline{X}$=2,82) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların dindarlığın duygu ve davranış boyutlarındaki düzeyinin erkeklerden anlamlı bir oranda yüksek olduğu (p=.01<.05 ; p=.01<.05), dindarlığın inanç ve bilgi alt boyutlarında ise anlamlı fark olmadığı (p=.62>.05 ; p=.12>05) görülmüştür.

3.5. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ FAKÜLTE DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Tablo 18: Öğrencilerin Fakülteye Göre ANOVA Testi Sonuçları

ANOVA							
		Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p.**	**Farkın kaynağı**
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplararası	1,43	8	,18	,85	,56	-
	Grup İçi	121,57	576	,21			
	Toplam	123,01	584				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	1,92	8	,24	10,74	,00	İlahiyat F.- Bütün Fakülteler
	Grupiçi	12,92	576	,02			
	Toplam	14,85	584				
İnanç Boyutu	Gruplararası	1,53	8	,19	2,51	,01	İlahiyat F.- Eğitim F. ve Edebiyat F.
	Grupiçi	43,93	576	,07			
	Toplam	45,47	584				
Duygu Boyutu	Gruplararası	7,25	8	,90	2,68	,10	-
	Grupiçi	194,26	576	,33			
	Toplam	201,51	584				
Davranış Boyutu	Gruplararası	9,69	8	1,21	4,59	,00	İlahiyat F.- EğitimF., İİBF, Mühendislik F. ve Edebiyat F.
	Grupiçi	151,91	576	,26			
	Toplam	161,60	584				

Öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteye göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin fakülte değişkenine göre psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmezken (p=.56>.05), dindarlığın inanç, bilgi ve davranış boyutlarında anlamlı bir fark görülmüştür (p=.00<.05). Farkın kaynağına ilişkin yapılan Tukey testi sonuçlarında bilgi boyutunda İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle diğer bütün fakültelerin öğrencilerinin arasında fark bulunmuştur. Davranış boyutunda ise İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle Eğitim, Mühendislik ve İİBF ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasında fark görülmüş. İnanç boyutunda ise İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle Eğitim ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasında fark görülmüştür. Tablo 19'a bakıldığında beklenildiği gibi İlahiyat Fakültesi öğrencilerin dini inanç, bilgi ve davranış düzeylerinin diğer fakültelerden yüksek olduğu görülmüştür. Duygu boyutunda ise anlamlı bir fark görülmemiştir (p=.10>.05).

Tablo 19: Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	ss
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Eğitim F.	99	2,86	,46
	Ziraat F.	40	2,87	,39
	İlahiyat F.	83	2,78	,40
	İİBF	92	2,86	,50
	Sağlık MYO	40	2,91	,44
	Adalet MYO	34	2,96	,39
	Teknik MYO	61	2,93	,47
	MühendislikF.	88	2,82	,44
	Edebiyat F.	48	2,81	,54
	Toplam	585	2,86	,45
Bilgi Boyutu	Eğitim F.	99	,75	,16
	Ziraat F.	40	,80	,13
	İlahiyat F.	83	,89	,10
	İİBF	92	,73	,15
	Sağlık MYO	40	,79	,15
	Adalet MYO	34	,69	,15
	Teknik MYO	61	,72	,14
	MühendislikF.	88	,79	,16
	Edebiyat F.	48	,73	,14
	Toplam	585	,77	,15

		N	$\overline{X}$	ss
İnanç Boyutu	Eğitim F.	99	1,86	,40
	Ziraat F.	40	2,00	,00
	İlahiyat F.	83	2,00	,00
	İİBF	92	1,93	,26
	Sağlık MYO	40	1,95	,23
	Adalet MYO	34	1,96	,17
	Teknik MYO	61	1,98	,08
	MühendislikF.	88	1,94	,27
	Edebiyat F.	48	1,84	,47
	Toplam	585	1,9	,27
Duygu Boyutu	Eğitim F.	99	2,34	,70
	Ziraat F.	40	2,55	,39
	İlahiyat F.	83	2,48	,39
	İİBF	92	2,49	,63
	Sağlık MYO	40	2,41	,56
	Adalet MYO	34	2,52	,37
	Teknik MYO	61	2,53	,43
	MühendislikF.	88	2,32	,63
	Edebiyat F.	48	2,32	,75
	Toplam	585	2,44	,58
Davranış Boyutu	Eğitim F.	99	2,41	,71
	Ziraat F.	40	2,56	,26
	İlahiyat F.	83	2,79	,21
	İİBF	92	2,47	,55
	Sağlık MYO	40	2,51	,55
	Adalet MYO	34	2,65	,26
	Teknik MYO	61	2,62	,37
	MühendislikF.	88	2,41	,50
	Edebiyat F.	48	2,49	,69
	Toplam	585	2,53	,52

3.6.ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ SINIF DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Tablo 20: Öğrencilerin Okuduğu Sınıfa Göre ANOVA Testi Sonuçları

ANOVA							
		Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p.**	**Farkın kaynağı**
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplararası	,79	3	,26	1,24	,29	-
	Grup içi	121,67	576	,21			
	Toplam	122,46	579				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	,39	3	,13	5,29	,00	1.ve 2. Sınıf-3. Ve 4. Sınıf
	Grup içi	14,36	576	,02			
	Toplam	14,76	579				
İnanç Boyutu	Gruplararası	,33	3	,11	1,41	,23	-
	Grup içi	45,12	576	,07			
	Toplam	45,45	579				
Duygu Boyutu	Gruplararası	3,45	3	1,15	3,39	,01	1.Sınıf – 2.,3. ve 4. Sınıflar
	Grup içi	195,62	576	,34			
	Toplam	199,08	579				
Davranış Boyutu	Gruplararası	,30	3	,10	,36	,78	-
	Grup içi	159,04	576	,27			
	Toplam	159,34	579				

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p=.29>.05). Dindarlığın ise bilgi ve duygu boyutlarında anlamlı bir fark bulunmaktadır (p=.00<.05, p=.01<.05). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD testi sonuçlarında bilgi boyutunda 1. sınıflarla 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmaktadır duygu boyutunda ise 1. ve 2. sınıflarla 3. ve 4. sınıflar arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Tablo 21'e bakıldığında öğrencilerin sınıfı düzeylerinin artmasıyla birlikte dini bilgi düzeylerinin de arttığı görülmektedir duygu boyutunda ise üst sınıftakilerin ortalamalarının daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 21: Öğrencilerin Sınıflarına Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	Ss
Ego Sağlamlığı Ölçeği	1,00	211	2,88	,47
	2,00	127	2,90	,42
	3,00	156	2,80	,47
	4,00	86	2,86	,45
	Toplam	580	2,86	,45
Bilgi Boyutu	1,00	211	,74	,15
	2,00	127	,78	,16
	3,00	156	,79	,16
	4,00	86	,80	,15
	Toplam	580	,77	,15
İnanç Boyutu	1,00	211	1,95	,21
	2,00	127	1,95	,23
	3,00	156	1,92	,32
	4,00	86	1,88	,37
	Toplam	580	1,93	,28
Duygu Boyutu	1,00	211	2,50	,56
	2,00	127	2,52	,42
	3,00	156	2,37	,62
	4,00	86	2,33	,72
	Toplam	580	2,45	,58
Davranış Boyutu	1,00	211	2,54	,48
	2,00	127	2,56	,46
	3,00	156	2,52	,54
	4,00	86	2,49	,65
	Toplam	580	2,53	,52

3.7.ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANNE-BABA EĞİTİM DURUMU DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

3.7.1. Anne Eğitim Durumuna Göre Bulgu ve Yorumlar

Tablo 22: Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları

ANOVA							
		Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p.**	**Farkın kaynağı**
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplararası	1,31	5	,26	1,253	,28	
	Grup içi	120,68	575	,21			
	Toplam	121,99	580				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	,37	5	,07	2,977	,01	Lise – İlkokul, Okuryazar
	Grup içi	14,46	575	,02			
	Toplam	14,83	580				
İnanç Boyutu	Gruplararası	,43	5	,08	1,101	,36	
	Grup içi	45,02	575	,07			
	Toplam	45,45	580				
Duygu Boyutu	Gruplararası	2,04	5	,41	1,185	,31	
	Grup içi	198,89	575	,34			
	Toplam	200,94	580				
Davranış Boyutu	Gruplararası	,88	5	,17	,631	,67	
	Grup içi	160,58	575	,27			
	Toplam	161,46	580				

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir (p=.28>.05). Ancak anne eğitim düzeyi arttıkça bireylerin psikolojik sağlamlığının doğru orantılı bir şekilde arttığı göze çarpmıştır. Dindarlığın ise sadece bilgi boyutunda anlamlı fark görülmüştür (p=.01<.05). Farkın kaynağına ilişkin yapılan Tukey testi sonuçlarında bilgi boyutunda annesi lise mezunu olan öğrencilerle annesi okuryazar olan ve ilkokul mezunu olan öğrenciler arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 23: Anne Eğitim Durumuna Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	Ss
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Okuryazar Değil	285	2,84	,46
	Okuryazar	85	2,84	,43
	İlkokul	129	2,85	,43
	Ortaokul	26	2,90	,33
	Lise	35	2,93	,49
	Üniversite	21	3,08	,59
	Toplam	581	2,86	,45
Bilgi Boyutu	Okuryazar Değil	285	,77	,16
	Okuryazar	85	,80	,13
	İlkokul	129	,78	,16
	Ortaokul	26	,74	,13
	Lise	35	,69	,17
	Üniversite	21	,72	,19
	Toplam	581	,77	,15
İnanç Boyutu	Okuryazar Değil	285	1,93	,26
	Okuryazar	85	1,96	,18
	İlkokul	129	1,94	,27
	Ortaokul	26	1,92	,39
	Lise	35	1,94	,23
	Üniversite	21	1,80	,56
	Toplam	581	1,93	,27
Duygu Boyutu	Okuryazar Değil	285	2,44	,62
	Okuryazar	85	2,37	,57
	İlkokul	129	2,50	,49
	Ortaokul	26	2,59	,54
	Lise	35	2,45	,44
	Üniversite	21	2,28	,83
	Toplam	581	2,44	,58
Davranış Boyutu	Okuryazar Değil	285	2,54	,54
	Okuryazar	85	2,49	,56
	İlkokul	129	2,58	,44
	Ortaokul	26	2,56	,50
	Lise	35	2,44	,49
	Üniversite	21	2,45	,66
	Toplam	581	2,53	,52

3.7.2. Baba Eğitim Durumuna Göre Bulgu ve Yorumlar

Tablo 24: Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

ANOVA							
		Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p.**	**Farkın kaynağı**
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplararası	1,45	5	,29	1,38	,22	
	Grup içi	120,28	573	,21			
	Toplam	121,73	578				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	,18	5	,03	1,47	,19	
	Grup içi	14,61	573	,02			
	Toplam	14,79	578				
İnanç Boyutu	Gruplararası	,27	5	,05	,68	,63	
	Grup içi	45,17	573	,07			
	Toplam	45,44	578				
Duygu Boyutu	Gruplararası	2,58	5	,51	1,49	,19	
	Grup içi	197,89	573	,34			
	Toplam	200,47	578				
Davranış Boyutu	Gruplararası	,37	5	,07	,26	,93	
	Grup içi	160,74	573	,28			
	Toplam	161,12	578				

Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve dindarlık boyutları düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>.05$).

Tablo 25: Baba Eğitim Durumuna Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	ss
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Okuryazar Değil	59	2,86	,55
	Okuryazar	86	2,78	,44
	İlkokul	173	2,83	,44
	Ortaokul	80	2,94	,42
	Lise	110	2,86	,45
	Üniversite	71	2,93	,47
	Toplam	579	2,86	,45
Bilgi Boyutu	Okuryazar Değil	59	,78	,14
	Okuryazar	86	,79	,17
	İlkokul	173	,77	,15
	Ortaokul	80	,79	,13
	Lise	110	,75	,17
	Üniversite	71	,73	,17
	Toplam	579	,77	,16
İnanç Boyutu	Okuryazar Değil	59	1,93	,29
	Okuryazar	86	1,94	,26
	İlkokul	173	1,95	,22
	Ortaokul	80	1,90	,32
	Lise	110	1,95	,23
	Üniversite	71	1,90	,40
	Toplam	579	1,93	,28
Duygu Boyutu	Okuryazar Değil	59	2,46	,68
	Okuryazar	86	2,41	,58
	İlkokul	173	2,44	,59
	Ortaokul	80	2,45	,59
	Lise	110	2,54	,47
	Üniversite	71	2,30	,63
	Toplam	579	2,44	,58
Davranış Boyutu	Okuryazar Değil	59	2,51	,65
	Okuryazar	86	2,57	,41
	İlkokul	173	2,54	,56
	Ortaokul	80	2,51	,58
	Lise	110	2,54	,39
	Üniversite	71	2,48	,55
	Toplam	579	2,53	,52

3.8.ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AİLE GELİR DÜZEYİ DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Tablo 26: Aile Gelir Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p.	Farkın kaynağı
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplararası	,07	2	,03	,17	,83	-
	Grup içi	120,01	565	,21			
	Toplam	120,08	567				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	,02	2	,01	,55	,57	-
	Grup içi	14,57	565	,02			
	Toplam	14,60	567				
İnanç Boyutu	Gruplararası	,15	2	,07	,98	,37	-
	Grup içi	44,37	565	,07			
	Toplam	44,52	567				
Duygu Boyutu	Gruplararası	,26	2	,13	,38	,68	-
	Grup içi	193,97	565	,34			
	Toplam	194,24	567				
Davranış Boyutu	Gruplararası	,45	2	,22	,83	,43	-
	Grup içi	153,39	565	,27			
	Toplam	153,84	567				

Öğrencilerin aile gelir düzeyine göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>.05$). Ancak anlamlı fark olmamakla birlikte Tablo 27'ye bakıldığında aile geliri arttıkça psikolojik sağlamlığın yükseldiği görülmektedir.

Tablo 27: Aile Gelir Düzeyine Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	Ss
Ego Sağlamlığı Ölçeği	1000 den az	225	2,84	,46
	1000-2500	249	2,87	,43
	2500den fazla	94	2,88	,50
	Toplam	568	2,86	,46
Bilgi Boyutu	1000 den az	225	,76	,15
	1000-2500	249	,77	,16
	2500den fazla	94	,79	,16
	Toplam	568	,77	,16
İnanç Boyutu	1000 den az	225	1,93	,31
	1000-2500	249	1,92	,29
	2500den fazla	94	1,97	,12
	Toplam	568	1,93	,28
Duygu Boyutu	1000 den az	225	2,47	,62
	1000-2500	249	2,43	,57
	2500den fazla	94	2,42	,51
	Toplam	568	2,44	,58
Davranış Boyutu	1000 den az	225	2,57	,53
	1000-2500	249	2,51	,55
	2500den fazla	94	2,52	,38
	Toplam	568	2,53	,52

3.9. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EN ÇOK YAŞADIKLARI YERLEŞİM BİRİMİ DEĞİŞKENİNE GÖRE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE DİNDARLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Tablo 28: Üniversite Öğrencilerinin En Çok Yaşadıkları Yerleşim Birimi Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p.	Farkın kaynağı
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Gruplararası	2,59	3	,86	4,17	,01	Köy-Büyükşehir
	Grup içi	119,82	578	,20			
	Toplam	122,42	581				
Bilgi Boyutu	Gruplararası	,09	3	,03	1,20	,30	-
	Grup içi	14,75	578	,02			
	Toplam	14,85	581				
İnanç Boyutu	Gruplararası	,23	3	,08	1,01	,38	-
	Grup içi	45,22	578	,07			
	Toplam	45,46	581				
Duygu Boyutu	Gruplararası	2,44	3	,81	2,37	,07	-
	Grup içi	198,80	578	,34			
	Toplam	201,25	581				
Davranış Boyutu	Gruplararası	1,17	3	,39	1,40	,23	-
	Grup içi	160,42	578	,27			
	Toplam	161,60	581				

Öğrencilerin en çok yaşadığı yerleşim birimine göre dindarlık ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığına dair yapılan ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında en çok yaşadığı yer büyükşehir olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile en çok yaşadığı yer köy olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (p=.01<.05). Buna göre en çok büyükşehirde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin ($\overline{X}$=2,94) en çok köyde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinden ($\overline{X}$=2,75) yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin dindarlık düzeylerinde is anlamlı bir fark görülmemektedir (p>.05).

Tablo 29: Üniversite Öğrencilerinin En Çok Yaşadıkları Yerleşim Birimi Değişkenine Göre Betimsel Analiz Sonuçları

		N	$\overline{X}$	Ss
Ego Sağlamlığı Ölçeği	Köy	106	2,75	,43
	İlçe	99	2,84	,46
	İl	184	2,85	,41
	Büyükşehir	193	2,94	,49
	Toplam	582	2,86	,45
Bilgi Boyutu	Köy	106	,77	,14
	İlçe	99	,79	,15
	İl	184	,75	,15
	Büyükşehir	193	,78	,16
	Toplam	582	,77	,15
İnanç Boyutu	Köy	106	1,90	,36
	İlçe	99	1,95	,22
	İl	184	1,95	,24
	Büyükşehir	193	1,93	,27
	Toplam	582	1,93	,27
Duygu Boyutu	Köy	106	2,35	,69
	İlçe	99	2,48	,60
	İl	184	2,52	,52
	Büyükşehir	193	2,40	,56
	Toplam	582	2,44	,58
Davranış Boyutu	Köy	106	2,53	,55
	İlçe	99	2,54	,56
	İl	184	2,59	,44
	Büyükşehir	193	2,47	,55
	Toplam	582	2,53	,52

TARTIŞMA ve SONUÇ

A. Psikolojik Sağlamlık İle İlgili Tartışma

Ego–Sağlamlık Ölçeği bireylerin kendilerini olumsuz yaşam olaylarına, stres durumlarına neden olan farklı risk faktörlerine karşı ne kadar dayanıklı algıladıklarını gösteren bir ölçme aracıdır. Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlığına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma puanlarına bakıldığında öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyinin genellikle iyi olduğu ($\overline{x}$ =2,86) görülmüştür. Buna göre üniversite öğrencileri kendilerini psikolojik açıdan sağlam hissetmektedirler. Erdoğan (2015: 237) da benzer şekilde üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Üniversite öğrencilerinin yaşama ve mesleğe hazırlandıkları bu yıllarında, sorunlarıyla baş edebilen, aktif katılım gerçekleştiren, olumlu iletişim kurabilen, içsel ve çevresel psikolojik sağlığı koruyucu faktörlerin farkında olan ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilen bireyler olması beklenmektedir (Gürgan, 2014: 23). Dicle Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin çoğunluğu da üniversitenin bulunduğu bölgeden olmasından ötürü, yaşamlarında bölge koşullarından kaynaklanan terör olayları, yoksulluk ve çok çocuklu ailede büyüme gibi farklı zorlukları yaşamış ve üstesinden gelmiş bireyler olmaları kendilerini dayanıklı ve sağlam hissetmelerine katkı sağladığı düşünülebilir.

Üniversite öğrencilerinin yaş gruplarına göre psikolojik sağlamlık düzeylerine bakıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre 1(a) hipotezi "*Üniversite öğrencilerinde yaşı küçük olanların psikolojik sağlamlık düzeyleri yaşı büyük olanlarınkinden daha yüksektir*." desteklenmemiştir. Eryılmaz (2012) da benzer şekilde üniversite öğrencilerinde yaşın psikolojik sağlamlıkta anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte Alver (2014)'in çalışmasında üniversite öğrencilerinde yaş ilerledikçe psikolojik sağlamlık düzeyinin azaldığı bulgusu elde edilmiştir. Benzer şekilde bu araştırmanın bulgularında aritmetik ortalamalar incelendiğinde anlamlı bir fark oluşturmamakla birlikte öğrencilerin yaşı arttıkça psikolojik sağlamlık düzeyinin azaldığı görülmüştür. Bu durumun yaşlarının ilerlemesiyle üniversite öğrencilerinin hayatın sorumluluklarını daha çok hissetmelerinden, iş bulma ya da atanma kaygısından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre psikolojik sağlamlık düzeylerinde erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin kadınların psikolojik sağlamlık düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre 1(b) hipotezi "*Üniversite öğrencilerinde erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeyleri kadınların psikolojik sağlamlık düzeylerinden daha yüksektir.*" desteklenmiştir. Bu durumun bölgede geleneksel aile yapısı içinde yetişen erkeklerin kadınlara oranla aile içinde daha çok sorumluluk almalarıyla stres durumları ve problem çözmede daha güçlü olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca kadınların erkekler göre daha duygusal ve kırılgan bir fıtrata sahip olmaları da bu sonuçta bir etken olabilir. Bahadır (2009) ve Erdoğan (2015)'ın çalışmalarındaki bulgular da bu araştırmayı destekler şekilde erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte psikolojik sağlamlıkla ilgili araştırmalarda cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular farklılaşmaktadır. Özcan (2005) Gürgan (2014), Tösten (2015), Aydoğdu (2013) ve Eryılmaz (2012) erkeklerle kadınların psikolojik sağlamlık düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Gündaş ve Koçak (2015), Oktan (2008)'ın çalışmalarında ise kadınların psikolojik sağlamlık düzeyleri erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeyine oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak kadınların psikolojik sağlamlık düzeylerinin yüksek çıktığı çalışmaların daha çok

ergenlik çağındaki lise öğrencileri üzerinde yapılmış olması bu farklılığa neden olduğu söylenebilir.

Araştırmada öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteye göre psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Buna göre 1(c) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri öğrenim görülen fakülteye göre farklılaşmamaktadır."* desteklenmiştir. Bu bulguya göre öğrencilerin bulundukları fakülte değişkeni onların yaşadıkları olaylar karşısında psikolojik sağlamlıklarına etki etmediği anlaşılmaktadır. Eryılmaz'ın (2012) üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlıklarını incelediği çalışmada da öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülte değişkenine göre psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir.

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıfa göre psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Buna göre 1(d) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri öğrenim görülen sınıfa göre farklılaşmamaktadır."*desteklenmiştir. Bu sonuca göre bir bütün olan üniversite hayatının psikolojik sağlamlığa sınıf düzeyinde değişen bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri anne eğitim düzeyine göre incelendiğinde anlamlı bir fark görülmemekle birlikte korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre 1(e) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri anne eğitim durumu ilerledikçe yükselmektedir."* desteklenmiştir. Anne eğitim düzeyi arttıkça bireylerin psikolojik sağlamlığının doğru orantılı bir şekilde arttığı görülmektedir. Annenin çocuğun eğitimindeki önemi düşünüldüğünde beklenilen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiliğin en çok şekillendiği bebeklik ve çocukluk yıllarında çocuğun en önemli eğitmeni konumundaki annenin bilinçli davranışları psikolojik olarak da daha sağlam bireyler yetişmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Erikson insanın gelişiminde sekiz çağından bahsettiği teorisinde, çocukluğun ilk yıllarındaki anne faktörünün önemine vurgu yapmaktadır (Bakırcıoğlu, 2011: 104) Bowlby' de bağlanma kuramında kişiliğin oluşumunda annenin rolünün önemine vurgu yapılmaktadır (Burger, 2006: 224).

Üniversite öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre psikolojik sağlamlık düzeyinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre 1(f) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri baba eğitim durumu ilerledikçe yükselmektedir."* desteklenmemiştir. Daha çok iş hayatında olan babaların, bireylerin kişilik gelişiminde anneler kadar etkin olmadığı görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin aile gelir düzeyine göre psikolojik sağlamlık düzeyinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre 1(g) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri aile gelir düzeyi arttıkça yükselmektedir."* desteklenmemiştir. Ancak anlamlı fark olmamakla birlikte aile geliri arttıkça psikolojik sağlamlığın yükseldiği görülmüştür. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin artmasıyla, çocuğun gelişimine katkı sağlayacak olanaklara daha çok sahip olmalarının psikolojik sağlamlığı arttırdığı söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin en çok yaşadığı yere göre büyükşehirde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyi ile köyde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 1(h) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyleri en çok yaşanılan yerleşim birimi büyüdükçe yükselmektedir."* desteklenmiştir. Buna göre büyükşehirde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyinin köyde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyinden yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun büyükşehirde yaşayan öğrencilerin yaşamlarında daha çok olay ve durumlarla karşılaşmalarından problem çözme becerilerinin gelişmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

B. Dindarlık İle İlgili Tartışma

Araştırmada dindarlıkla ilgili elde edilen sonuçlara göre; inanç boyutunda üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının (%95) Allah'ın varlığını, Hz. Muhammed'in peygamberliğini, ölümden sonraki hayatı ve Kuran'ın Allah kelamı olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Bu, büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde beklenilen bir durumdur.

Araştırma sonucuna baktığımızda öğrencilerin duygu boyutunu orta düzeyde ($\overline{x}$=2,44) hissettiklerini söyleyebiliriz. Buna göre öğrencilerin hissiyatlarında dinin fark edilebilir bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmada davranış boyutu puan ortalamalarına ($\overline{x}$=2,53) bakıldığında ortanın üstünde olduğunu görmekteyiz. Bu sonuca göre dinin öğrencilerin hayatlarının şekillenmesinde belirleyici unsurlardan birisi olduğu düşünülebilir.

Bilgi boyutunda ise öğrencilerin ortalama olarak soruların %77'sini doğru yanıtladıkları görülmektedir. Bu sonuç bize üniversite öğrencilerinin dini bilgilerinin ortalamanın üstünde olduğunu göstermektedir.

Araştırmada öğrencilerin yaşlarına göre yapılan analiz sonuçları dindarlığın bilgi ve duygu boyutlarında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre yaşı 20'den az olan öğrencilerle 20-25 yaş arasındaki öğrencilerin bilgi ve duygu boyutundaki düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yaşının artmasıyla birlikte dini bilgi düzeylerinin de arttığı bununla birlikte duygu boyutunda ise öğrencilerin yaşları arttıkça dini duygu düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Yaş değişkeni ile dindarlık arasındaki ilişki üç modelde açıklanmaktadır. a) Geleneksel modele göre çocukluk döneminde yüksek olan dindarlık 15 – 30 yaşları arasında azalmakta daha sonra tekrar artmaktadır. b) Sabit modele göre yaş değişkeni dindarlığı etkilememektedir. c) Kayıtsız modele göre ise yaş ilerledikçe dindarlık etkinliği gittikçe azalmaktadır (Hökelekli, 2010: 92). Bu araştırma sonucu da geleneksel modele uygun olarak üniversite yıllarında dinin duygusal yönünün azaldığı düşünülmektedir. Bilgi boyutunda ise öğrencilerin zamanla bilgi birikimlerini arttırmaları dini bilgi düzeylerini de etkilemektedir. Özellikle İlahiyat fakültesinde içerik olarak da dini bilginin olması bu sonuca neden olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin yaşlarına göre dindarlığın inanç ve davranış boyutlarındaki fark ise anlamlı düzeyde değildir. Buna göre 2(a) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde yaşı büyük olanların dindarlık düzeyleri yaşı küçük olanların dindarlık düzeylerinden daha yüksektir."* kısmen desteklenmiştir.

Araştırmada öğrencilerin cinsiyetlerine göre dindarlık düzeylerine bakıldığında ise kadınların dindarlık düzeyinin erkeklerden davranış ve duygu

boyutunda anlamlı bir oranda yüksek olduğu görülmüştür. Ülkemizde yapılmış birçok çalışma bu bulguyu desteklemektedir. (Şahin, 1999; Güven, 2008; Hasankahyaoğlu, 2008; Gürsu, 2011). Din psikolojisinin en çok bilinen bulgularından birisi kadınların daha dindar olmalarıdır. Buna göre kadınlar daha çok ibadet etmekte, dini duygu boyutunu daha derin yaşamakta, inançlarına daha sadık kalmaktadırlar (Hökelekli, 2010: 94) Ancak öğrencilerin cinsiyetlerine göre dindarlığın inanç ve bilgi boyutlarındaki fark ise anlamlı düzeyde değildir. Buna göre 2(b) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde yaşı büyük olanların dindarlık düzeyleri yaşı küçük olanların dindarlık düzeylerinden daha yüksektir."* kısmen desteklenmiştir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteye göre dindarlık düzeylerine bakıldığında ise inanç, bilgi ve davranış boyutlarında anlamlı bir fark görülmüştür. Buna göre dindarlığın bilgi boyutunda İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin, diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden daha fazla dini bilgiye sahip olduğu görülmüştür. İnanç boyutunda ise İlahiyat Fakültesi ile Eğitim ve Edebiyat Fakülteleri öğrencileri arasındaki fark anlamlı düzeydedir. Davranış boyutundaki düzeylerine göre ise İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Eğitim, Mühendislik, Edebiyat ve İktisadi İdari Bilimler Fakülteleri öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin öğrenim alanın dini bilgi yoğunluklu olması bu sonuca etki eden bir unsurdur. Ve bu sonuca göre İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hayatlarını daha çok dinin emir ve yasaklarına göre şekillendirdikleri söylenebilir. Ancak öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteye göre dindarlığın duygu boyutundaki fark ise anlamlı düzeyde değildir. Buna göre 2(c) hipotezi "*Üniversite öğrencilerinde İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeyleri diğer fakültelerdeki öğrencilerden daha yüksektir."* kısmen desteklenmiştir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre dindarlığın bilgi ve duygu boyutlarında anlamlı bir fark görülmüştür. Buna göre bilgi boyutunda farkın birinci sınıf öğrencileriyle ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden kaynaklandığı görülmüştür. Öğrencilerin sınıfının artmasıyla birlikte dini bilgi düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Bilgi yuvası olan üniversitelerde öğrencilerin zamanla dini bilgilerini de arttırmaları beklenen bir sonuçtur. Duygu boyutunda ise birinci sınıflar

ile ikinci sınıfların dini duygu düzeyi üçüncü ve dördüncü sınıfların dini duygu düzeyinde anlamlı bir oranda yüksektir. Buradan üniversite hayatının öğrencilerin dini duygu düzeyini azalttığını söyleyebiliriz. Dindarlığın inanç ve davranış boyutunda ise öğrenim görülen sınıfa göre anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre 2(d) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde dindarlık düzeyleri öğrenim görülen sınıfa göre farklılaşmamaktadır."* kısmen desteklenmiştir.

Öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre dindarlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Annelerin eğitim durumlarının öğrencilerin dindarlık düzeylerine dikkate değer bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Buna göre 2(e) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde dindarlık düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılaşmamaktadır."* desteklenmiştir.

Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre dindarlık düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Daha çok iş hayatında olan babaların eğitim düzeylerinin, bireylerin dini gelişiminde fark edilebilir bir derecede etkili olmadığı görülmektedir. Buna göre 2(f) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde dindarlık düzeyleri baba eğitim durumuna göre farklılaşmamaktadır."* desteklenmiştir.

Öğrencilerin aile gelir düzeyine göre dindarlık düzeyinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre ailenin gelir düzeyinin bireyin dindarlık düzeylerinde anlamlı düzeyde etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 2(g) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde dindarlık düzeyleri aile gelir düzeyi arttıkça azalmaktadır."* desteklenmemiştir.

Öğrencilerin en çok yaşanılan yerleşim birimine göre dindarlık düzeyinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre en çok yaşanılan yerleşim biriminin bireyin dindarlık düzeyi ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 2(h) hipotezi *"Üniversite öğrencilerinde dindarlık düzeyleri en çok yaşanılan yerleşim birimine göre farklılaşmamaktadır."* desteklenmiştir.

C. Psikolojik Sağlamlık Dindarlık İlişkisi Üzerine Tartışma

Uygulanan korelasyon analizi sonucunda psikolojik sağlamlıkla dindarlığın duygu boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dindarlığın duygu boyutu, inanan her bireyin kendi içinde farklı yoğunlukta yaşadığı duygu dünyasıyla ilgilidir. İnsanların bu noktadaki dinlerine olan bağlılıkları onları maruz kaldıkları problem ve stres durumlarına karşı daha kuvvetli hale getirmektedir. Dünyanın bütün olumsuzluklarına karşı sonsuz kudret ve rahmet sahibi olan Allah'a tevekkül ve sığınma, insana daha olumlu ve ümitli bir bakış açısı kazandırması, bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Erdoğan (2015)'ın yaptığı çalışma da bulgumuzu desteklemekte içsel yönelimli dindarlığın psikolojik sağlamlıkta etkili bir koruyucu faktör olduğunu ifade etmektedir. Psikolojik sağlamlıkla dindarlığın inanç, davranış ve bilgi boyutları arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Buna yönelik ilişkisel tarama modelinde nicel bir çalışma yapılmıştır. Evrenini Dicle Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin oluşturduğu araştırmanın örneklemini farklı fakültelerde okuyan 585 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilere Ego-Sağlamlığı Ölçeği ve Dini Hayat Ölçeği uygulanmış elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin genellikle iyi olduğu, büyük bir çoğunluğunun inançlı olduğu, dindarlığın duygu ve davranış boyutunu ortanın üstünde yaşadıkları ve dini bilgi düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür.

Üniversite öğrencilerinin yaş gruplarına göre psikolojik sağlamlık düzeylerindeki fark anlamlı düzeyde değildir ancak yaş grubu yükseldikçe psikolojik sağlamlık düzeyi düşmektedir. Dindarlığın; bilgi boyutu yaş grubu yükseldikçe artmakta, duygu boyutu ise yaş grubu yükseldikçe azalmaktadır. Dindarlığın inanç ve davranış boyutlarında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Cinsiyet değişkenine göre erkeklerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin kadınlarınkinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dindarlığın duygu ve davranış boyutunda kadınların dindarlık düzeyinin yüksek olduğu inanç ve bilgi boyutunda ise anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Öğrenim görülen fakülteye göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde bir fark görülmemişken dindarlık düzeylerinde İlahiyat Fakültesi diğer fakültelerden yüksek olduğu görülmüştür. Öğrenim görülen sınıf düzeyine göre ise dindarlığın bilgi ve davranış boyutlarında fark olduğu görülmüştür.

Üniversite öğrencilerinin anne eğitim düzeyi arttıkça psikolojik sağlamlık düzeylerinin de arttığı görülmüşken dindarlık düzeyleri ise farklılık göstermemektedir. Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre ise psikolojik sağlamlık düzeylerinin ve dindarlık düzeylerinin farklılaşmadığı görülmüştür.

Üniversite öğrencilerinin aile gelir düzeylerine göre psikolojik sağlamlık düzeylerinin ve dindarlık düzeylerinin farklılaşmadığı, en çok yaşadıkları yerleşim birimi değişkenine göre büyükşehirde yaşamış öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin köyde yaşamış öğrencilerden anlamlı bir düzeyde yüksek olduğu dindarlık düzeylerinin ise farlılaşmadığı görülmüştür.

ÖNERİLER

Uygulayıcılar İçin Öneriler

- Kadınların psikolojik sağlamlıklarının arttırılması için seminer, konferans ve eğitim çalışmaları yapılabilir.
- Annelerin eğitim seviyelerinin arttırılması için kitlesel çalışmalar yapılmakla birlikte annelerin çocuk eğitimindeki etkisi göz önünde bulundurularak anneleri bilinçlendirmek için eğitim, seminer vb. çalışmalar yapılabilir.
- Köyde büyüyen çocuklar psikolojik sağlamlıklarına katkı sağlayacak destekleyici çalışmalar yapılabilir.
- Üniversite bünyelerinde henüz yeni açılan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezleri yaygınlaştırılabilir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

- Bu araştırma nicel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Benzer araştırmalar, nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak da yapılabilir.
- Bu araştırma kesitsel desende düzenlenmiş bir çalışmadır. Psikolojik sağlamlıkta bazı faktörlerin etkisinin daha iyi anlaşılması için boylamsal çalışmalar alana katkı sağlayacaktır.
- Bu araştırma üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Toplumun çeşitli kesimlerini kapsayan farklı yaş grupları ve risk gruplarındaki bireyler üzerine de araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S.ve Yıldırım, E., (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri,* 3. Basım, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Ar, Y. (2007). *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Dindarlık Modelleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arastaman, G. (2011). *Öğrenci Yılmazlığına Etki Eden Faktörlere İlişkin Ankara İli Genel Lise ve Anadolu Lisesi Yönetici, Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Arslan, Z. (2006). *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslantürk, Z. (2004). *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri* 6. Basım, İstanbul: ÇamlıcaYayınları.

Arslantürk, Z. (2006). "Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri". Dindarlık Olgusu Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri. Bursa: Kurav Yayınları.

Aydın, B. (2010). *Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve Umut Düzeyleri İle Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydemir, R. E. (2008). *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydoğdu, T. (2013). *Bağlanma Stilleri, Başa Çıkma Stratejileri İle Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bahadır, A. (2002). *Anlam Arayışı ve Din: Logoterapik Bir Araştırma* İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

Bahadır, A. (2007). *Jung ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Bahadır E. (2009) *Sağlıkla İlgili Fakültelerde Eğitime Başlayan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Bakırcıoğlu, R. (2011). *Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı.* Ankara: Anı Yayıncılık

Başak, B. E. (2012). *Düşük Gelirli Ailelerden Gelen Üniversite Öğrencilerinin Öz Duyarlılık, Sosyal Bağlılık ve İyimserlik İle Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiler.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bayındır, A. (2006). "Kur'anda Dindarlık". Dindarlık Olgusu Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri. Bursa: Kurav Yayınları.

Benard, B. (1991). Fostering Resiliency In Kids. Http://Hopeworks.Org/ Formation /Documents/Fosteringresiliency.Pdf, 20.03.2010.

Bilgin, V. (2003). Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 12(1) 193-214.

Block, J. H. ve Block, J. (1980). The Role Of Ego-Control And Ego-Resiliency In The Organization Of Behavior. In W.A. Collins (Ed.), *The Minnesota Symposia On Child Psychology* (Vol. 13, Pp. 39–101). Hillsdale, Nj: Erlbaum.

Block, J. ve Kremen, A. (1996). IQ And Ego Resiliency: Conceptual And Empirical Connections And Separateness. *Journal Of Personality & Social Psychology, 70,* 349-361.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated The Human Capacity To Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*. 59, 20–28. Doı:10.1037/0003-066x.59.1.20

Burger, J.M. (2006). *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri* İ.D. Erguvan Sarıoğlu (Çev). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Cirhinlioğlu, Z. Ok, Ü. ve Cirhinlioğlu, F.G. (2013). *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çayır, C. (2012). Sosyo-Psikolojik Açıdan Dini Sosyalleşme Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 14 (2), 87-132.

Çayır, C. (2014). Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Bilimname*, 2 (27), 59-88.

Çayır, C. ve Arpacı, M. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Dini Başa Çıkma Tutumları Üzerine Bir Araştırma (Dicle Üniversitesi Örneği). *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 13 (1), 205-246.

Dağlı, E. N. (2010). *Yaşlılarda Ölüm Kaygısı ve Dindarlık.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dalmış, L. (2009). *Dindarlık Düzeyi İle Dini Pratiklerin İlişkisi (Ankara Örneği)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda Anlam ve Yılmazlık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç Koşullarda Yaşayan Sokak Çocuklarında Dayanıklılık (Sağlamlık).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, E. (2015). Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örneklemi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 12 (29) .

Eryılmaz, S. (2012) *Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Sağlamlığı Yordamada, Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı, İyimserlik ve Kontrol Odağının İncelenmesi* Muğla: Muğla Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Eryılmaz, A. (2014) *Herkes İçin Mutluluğun Başucu Kitabı Teoriden Uygulamaya Pozitif Psikoloji*. Pegem Akademi, Ankara.

Farkas, D. ve Orosz, G. (2015). Ego-Resiliency Reloaded: A Three-Component Model of General Resiliency. *Plos One*

Florian, V., Mikulincer, M. ve Toubman, O. (1995). Does Hardiness Contribute To Mental Health During A Stressful Reallife Situation? The Roles Ofappraisal And Coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 687-695.

Frankl, V. E. (2007). *Duyulmayan Anlam Çığlığı*. Çeviren: Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi.

Gable, S. L. ve Haidth, J. (2005). What (And Why) Is Positive Psychology? *Review Of General Psychology, 9* (2), 103-110.

Garmezy, N. (1991). Resiliency and Vulnerability to Adverse Developmental Outcomes Associated With Poverty. *The American Behavioral Scientist.* 34(4) 416.

Gizir, C. A. (2004). *Akademik Sağlamlık: Yoksulluk İçindeki Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Katkıda Bulunan Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 28(3), 114-126.

Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine Aktay, Y. Köktaş, M.E. (Ed.). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

Gölcük, Ş. (1997). *İslam Akaidi*. 5. Baskı Konya: Esra Yayınları.

Gündaş, A. ve Koçak, R. (2015). Lise Öğrencilerinde Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Kurgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (41), .

Gürgan, U. (2006). *Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeyine Etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gürgan, U. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık ve İyilik Halinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *E-Journal Of New World Sciences Academy*. Http://Dx.Doi.Org/10.12739/Nwsa. 2014.9.1.1c0603.

Gürses, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik*,1. Baskı Bursa: Emin Yayınları

Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güven, H. (2008). *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hamlin-Glover, D: L. (2009) *Spirituality, Religion and Resilience Among Military Families* Yayımlanmamış Doktora Tezi Tallahassee: The Florida State University

Hasankahyaoğlu, H. R. (2008). *Dindarlık Empati İlişkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Henderson, N. ve Milstein, M. M. (1996). Resiliency in Schools. Making it Happen For Students and Educators. California: Corwin Pres, Inc., A Sagepublucation Company Thousand Oaks.

Hökelekli, H.(2009). *İslam Psikolojisi Yazıları.* İstanbul: DEM Yayınları

Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi.* Ankara: İstanbul: DEM Yayınları.

Ishibashi, A.Ueda, R. Kawano, Y. Nakayama, H. Matsuzaki, A. Matsumura, T. (2010). How to Improve Resilience in Adolescents With Cancer in Japan. *Journal of Pediatric Oncology Nursing* 27(2) 73-93

Kafalı, H. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi: Ergani Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, H. W. (1999). Toward An Understanding Of Resilience: A Critical Review Of Definitions and Models. In M.D. (Ed) Glantz ve J.L. Johnson, *Resilience And Development: Positive Life Adaptations* (17-83). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Karaca, F. (2015). *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık,

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,* 26(3), 129-142.

Karaırmak, Ö. (2007a). *Deprem Yaşamış Bireylerde Psikolojik Sağlamlığa Etki Eden Kişisel Faktörlerin İncelenmesi: Bir Model Test Etme Çalışması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaırmak, Ö. (2007b). *Connor-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin Türkçe Versiyonun Geçerlilik ve Güvenirliği: Travma Örnekleminde Doğrulayıcı Faktör Analizi.* IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Kitapçığı.

Karaırmak, Ö. ve Siviş-Çetinkaya R. (2011). Benlik Saygısının ve Kontrol Odağının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi: Bir Model Test Etme Çalışması. *Xvıı. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildirileri:* 1–3 Mart 2009, İzmir.

Karakaya, S. (2008). *Dindarlık ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport ve Fromm'un Karşılaştırmalı Analizi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kayıklık, H. (2002). Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları. *Dini Araştırmalar*. Mayıs-Ağustos 2002, 5 (13) 27-40.

Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi

Kılıç, Ş. D. (2014) *Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kirby, L. D. ve Fraser, M. W. (1997). Risk And Resilience in Childhood. (Ed.)M. Fraser, *Risk And Resilience in Childhood* (Pp.10-33). Washington, Dc: Nasw Pres.

Köktaş, M. E.(1993). *Türkiye'de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Köse, A. ve Ayten, A. (2015). *Din Psikolojisi.* İstanbul: Timaş Yayınları

Kula, N. (2005). *Bedensel Engellilik ve Dinî Başaçıkma.* İstanbul: DEM Yayınları.

Lee, İ. Lee, E. Kim, H.S. Park, Y.S. Song, M. Park, Y. H. (2004). Concept Development Of Family Resilience: A Study Of Korean Families With A Chronically İll Child. *Journal Of Clinical Nursing*, 13 (5), 636-645.

Leipold, B. & Greve, W. (2009). Resilience: A Conceptual Bridge Between Coping And Development. *European Psychologist*, 14(1), 40-50.

Letzring, D. T. Block, J. ve Funder, C.D. (2004) Ego-control and ego-resiliency: Generalization of self-report scales based on personality descriptions from acquaintances, clinicians, and the self. *Journal of Research on Personality*

Masten, A. S. (1994). Resilience in Individual Development: Successful Adaptation Despite Risk And Adversity. In Wang, M., Gordon, E. (Eds.) *Educational Resilience İn İnner-City America*. Hillsdale.

Masten, A. S. ve Reed, M.G. (2002). Resilience in Development. In C.R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.), *The Handbook Of Positive Psychology.* (Pp. 74-88). Oxford University.

Masten, A. S. (2001). Ordinary Magic: Resilience Processes in Development. *American Psychologist, 56(3),* 227-238.

Masten, A. S. ve Coatsworth, J. D. (1998). The Development Of Competence in Favorable and Unfavorable Environments: Lessons From Research On Successful Children. *American Psychologist*, 53(2), Sf.205-220.

Masten, A. S. ve Powell, J. L. (2003). A Resilience Framework For Research, Policiy and Practice. (Ed: S. Luthar) Resilience And Vulnerabilities: Adaptation İn The Context Of Childhood Adversities. New York: Cambridge University Press.

McIntosh, S. Cohen, R. ve Wortman, C. B.(1993) Religion's Role in Adjustment To A Negative Life Event : Coping With The Loss Of A Child. *Journal Of Personality & Social Psychology*, 65(4) 812-821.

Mehmedoğlu, Ali Ulvi (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: DEM Yayıncılık.

Muz, S. (2009). *Bilişsel Terapi ve Dinî Başaçıkma* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Newman, R. (2005). Apa's Resilience Initiative. *Professional Psychology: Research And Practice*, 36(3), 227-229.

Nursi, B.S. (1960). *Lemalar*. İstanbul: Sinan Matbaası.

Oktan, V. (2008). *Üniversite Sınavına Hazırlanan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Okumuş, E. (2006). "Gösterişçi Dindarlık". Dindarlık Olgusu Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri. Bursa: Kurav Yayınları.

Öğülmüş, S. (2001). "Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık". *I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmalarında Sunuldu* (29-30mart 2001).

Özcan, B. (2005). *Anne-Babaları Boşanmış ve Anne-Babaları Birlikte Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Özellikleri ve Koruyucu Faktörler Karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özcan, Z. (2007). *Empati ve Dini İnanç Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdoğan, Ö. (2006). *Mutluluğu Seçiyorum.* Ankara: Özden Öze.

Peker, H. (2010). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Robson, B. E. (1991). Children of Divorce: Some Do Cope. (Ed.) W. A. Rhodes W. K. Brown Why Some Children Succeed Despite The Odds (7-22). New York: Praeger Publishers.

Rutter, M. (2007). Resilience, Competence and Coping. *Child Abuse & Neglect*, 31 (3), 205-209.

Sağlam, İ. (2006). "Anne Baba Dindarlığının Çocuklar Üzerindeki Etkisi". Dindarlık Olgusu Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri. Bursa: Kurav Yayınları.

Sambur, B. (2007). *İslam'ın Aktüel Değeri*. Ankara: Katkı Yayınları

Schaick, (2011). *Predicting Resilience and Psychological Well-Being In Early Adulthood: The Role Of Religion In Childhood and Adolescence.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. New York: St. John University

Seyhan, B. Y. (2013). Dua Tutumu İle Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 157-183

Seyhan, B. Y. (2015). Başa Çıkma Değeri Açısından Sabır Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Akademik Bakış Dergisi* 49,127-146.

Stack, S. (2000). Dindarlık, Depresyon ve İntihar. (Çev. Talip Küçükcan), *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(8) 75-84.

Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik* İstanbul: İz Yayıncılık

Sümertaş, A. (2003). *İç Güdümlü Dindarlıkla Benlik Tasarımı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, A. (1999). *İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dini Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırılmalı Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, A. (2008). Ergenlerde Empati ve Dindarlık. *Marife Dergisi*, 8(1) 149- 166.

Şahin, D. (2014). *Öğretmelerin Öz Duyarlıklarının Psikolojik Sağlamlık ve Yaşam Doyumu Açısından İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şengül, F. (2007) *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.

Tarhan, N. (2012). İnanç Psikolojisi. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tekin, M. (2006). "Dindarlık Bağlamında Amel-i Salih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım". Dindarlık Olgusu Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri. Bursa: Kurav Yayınları.

Terzi, Ş. (2005). *Öznel İyi Olmaya İlişkin Psikolojik Dayanıklılık Modeli.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Terzi, Ş. (2008). Üniversite Örgencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 29, 1-11.

Tösten, R. (2105). *Öğretmenlerin Pozitif Psikolojik Sermayelerine İlişkin Algılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tümlü, G. Ü. (2012). *Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Farklı Üniversite Öğrencilerinin Temas Engellerinin İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uysal, E. (2006). "Dindarlığın Ahlaki Temelleri". Dindarlık Olgusu Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri. Bursa: Kurav Yayınları.

Wright, M. O. ve Masten, A. S. (2005), "Resilience Process in Development" , Goldstein, Sam ve Brooks, Robert B. (Eds.), Handbook of Resilience in Children, 1 (17-39), New York: Springer.

Wrigth, M. O. Masten, A. S. ve Narayan, A. J. (2013) Resilience Processes in Development: Four Waves of Research on Positive Adaptation in the Context of Adversity. S. Goldstein and R.B. Brooks (eds.)Handbook of Resilience in Children New York: Springer Science+Business Media

Yalım, D. (2007). *First Year College Adjustment: The Role Of Coping, Ego Resiliency, Optimism And Gender.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yaparel, R. (1987). *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan Yayınları.

Yapıcı, A. (2002). Dini Yasayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2 (2) 75-117.

Yavuz, K. (1987). *Çocuklukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Yıldız, M. (1998). *Dini Hayat İle Ölüm Kaygısı Üzerine Bir Araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi

Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık.* İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları,.

Yılmaz, H. ve Sipahioğlu, Ö. (2012). Farklı Risk Gruplarındaki Ergenlerin Psikolojik Sağlamlıklarının İncelenmesi. *İlköğretim Online.* 11(4), 927-944, 2012. [Online]: Http://İlkogretim-Online.Org.Tr

URL-1 https://www.seslisozluk.net/resilience-nedir-ne-demek/ erişim tarihi 16.1.2015